

STRATEJİK BAKIŞ

AREL USAM | E-Dergi

ISSN: 2822-3845

Temmuz 2020 | CİLT: 1 SAYI: 1

Salgın Hastalıkların Kısa Tarihi

İsmail Hakkı Elçi

Yeni Pandemi: COVID-19

Doğan Şafak Polat

COVID-19'un Coğrafi İzdüşümü

Doğuş Sönmez

Pandemi Sonrası Küresel Düzen: ABD-Çin Rekabeti ve Rusya

Fatma Aslı Kelkitli

COVID-19 Sonrası Avrupa Birliği'nin Olası Görünümü

Yunus Karaağaç

Pandemi Döneminde Mülteci ve Göçmenler

Güneş Koç

COVID-19 Pandemisinin Kamu Politikalarına Etkisi

Çiğdem Sofuoğlu

COVID-19 Küresel Salgını ve Yapay Zekâ Çalışmaları

İnci Sökmen Alaca

Yeni Normalin Esasları

Ali Bilgin Varlık

SAYGIDEĞER OKURLARIMIZ...

Arel USAM, Stratejik Bakış'ın birinci sayısı ile yayın hayatına başlıyor ve okuyucunun huzuru çıkıyor.

Stratejik Bakış, çok boyutlu küresel gelişmelere ve uluslararası politikaya Türkiye'den disiplinlerarası özgün bir bakışı amaçlıyor. Dergi tek yönlü bir bilgilendirme vasıtası olmaktan ziyade önemli konulara kapı açarak çok yönlü akademik tartışma zemini ve karşılıklı etkileşim aracı olma iddiası taşıyor. Bu itibarla gelecek sayılar, okuyucu görüşlerini, eleştirilerini ve katkılarını da kapsayarak yayımlanacak.

Stratejik Bakış, siyasal, sosyo-ekonomik, çevresel ve askeri krizler, savaş ve çatışmalar, barış girişimleri ve uluslararası işbirlikleri ile bilimsel ve teknolojik yenilikler/yaratıcılıklar kapsamında önemli gelişmelere ağırlık vermeyi hedefliyor. Ancak Dergi'nin sayfaları kuramsal ve kavramsal tartışmalara her zaman açık olacak.

Stratejik Bakış'ın ilk sayısının çıkışı, Covid-19 Pandemisinin tüm dünyayı ve yaşamın her boyutunu etkilediği bir dönemle çakıştı. Dolayısıyla bu sayının ana teması Covid-19 olarak belirlendi.

Pandeminin uluslararası ilişkiler ve küresel politika ile toplumsal yaşamın çeşitli katmanlarında kalıcı etkilerini ve dönüştürücü dinamiklerini analiz etmek ve bilimsel öngörülerde bulunmak için çok erken olduğunu vurgulamak gerekir. Bununla birlikte sorgulama, analiz ve öngörü çabaları tüm disiplinlerde artan bir şekilde devam ediyor. Arel USAM da bu sürece Üniversitemizin değerli bilim insanlarının araştırma ve analizlerini Stratejik Bakış kanalıyla okuyucuya ulaştırarak katkıda bulunmayı hedefledi.

Saygılarımla

Doç. Dr. Oktay Bingöl
Arel USAM Müdürü

İÇİNDEKİLER

1

Salgın Hastalıkların Kısa Tarihi
(İsmail Hakkı Elçi)

17

COVID-19'un Coğrafi İzdüşümü
(Doğuş Sönmez)

28

COVID-19 Sonrası Avrupa Birliği'nin Olası Görünümü
(Yunus Karaağaç)

30

COVID-19 Pandemisinin Kamu Politikalarına Etkisi
(Çiğdem Sofuoğlu)

38

Yeni Normalin Esasları
(Ali Bilgin Varlık)

12

Yeni Pandemi: COVID-19
(Doğan Şafak Polat)

22

Pandemi Sonrası Küresel Düzen: ABD-Çin Rekabeti ve Rusya
(Fatma Aslı Kelkitli)

34

Pandemi Döneminde Mülteci ve Göçmenler
(Güneş Koç)

34

COVID-19 Küresel Salgını ve Yapay Zekâ Çalışmaları
(İnci Sökmen Alaca)

STRATEJİK BAKIŞ

Arel USAM Dergi

Cilt: 2, Sayı: 5

Yayın Tarihi: Aralık 2021

Yayın Kurulu

Prof. Dr. Ayşe Yiğit ŞAKAR

Prof. Dr. Nurdan ÇOLAKOĞLU

Doç. Dr. Oktay BİNGÖL

Dr. Öğr. Üyesi Aylin ERDOĞDU

Dr. Öğr. Üyesi Doğan Ş. POLAT

Editör ve Sorumlu Müdür

Doç. Dr. Ali Bilgin VARLIK

Editör Yardımcıları

Araştırma Görevlisi Doğuş Sönmez

Doktora Öğrencisi Yunus Karaağaç

Sayfa ve Kapak Tasarımı

Şura Öztürk

Eren Öz

Yasal Uyarı

Dergide yer alan makaleler yazarların şahsi görüşlerini içermekte olup, hiç bir kurum ve kuruluşu veya çalışanlarını bağlamaz. Dergide yayınlanan makalelerin her hakkı mahfuz olup, eğitim ve öğretim amacıyla uygun atıf/ gönderme kuralları çerçevesinde kullanılabilir.

Salgın Hastalıkların Kısa Tarihi

İsmail Hakkı Elçi

Doktora Öğrencisi, İstanbul
Arel Üniversitesi, SBE, Siyaset
Bilimi ve Uluslararası İlişkiler
Bölümü

Resim 1. Pelepones Savaşlarında Atina'da Veba
Kaynak: www.antiktarih.com

Salgın hastalıkların tarihi oldukça eskilere dayanmaktadır zira salgınların en temel kaynağı olan mikropların, insanlık tarihinden daha önce var oldukları varsayılmaktadır. Salgın hastalıkların tarihi insanlık tarihinden daha eskilere dayansa da hakkında bilgi sahibi olunan ilk salgın hastalık M.Ö. 14. yüzyılda Hitit uygarlığında görülmüştür. Hititlerden ulaşılan tablette 20 yıl boyunca devam eden veba salgınının uygarlığı çok olumsuz etkilediği anlatılmaktadır. Antik dönemde Tukidides'in aktardıklarından 430 yılında Peleponnez Savaşları esnasında veba salgınının baş gösterdiği anlaşılmaktadır. Yunan Vebası olarak adlandırılan bu salgın Atina halkının yaklaşık %30'unun ölümüne yol açmıştır. Yine M.Ö. 4. yüzyılda çiçek hastalığı Büyük İskender'in ordusunda büyük ölümlere yol açmış, bu durum İskender'in Hindistan seferinin başarısızlıkla sonuçlanmasının nedenlerinden biri olarak gösterilmiştir (Smith, 2009:46).

Hititler ve Büyük İskender'i etkileyen salgın hastalıklar Roma İmparatorluğu'nda da ortaya çıkmış, imparatorluk bundan büyük zararlar görmüştür. Hem büyük bir alana hükmetmesi hem Akdeniz Havzası gibi eski dünyanın kavşak noktası sayılan bir bölgeyi elinde bulundurması, salgın hastalıklardan kaçınmasını imkânsız kılmıştır. Ortaya çıkan temel salgınlardan birinin sıtma olduğu bilinse de etki derecesi hakkında yeterli veri mevcut değildir. Ancak tarihte birçok uygarlık ve devlete bela olan veba, Roma İmparatorluğu'nu da rahat bırakmamıştır. Seneca şiirinde vebayı ölümden daha ağır ve zor bir durum olarak betimlemiştir (Perrin, 2009: 223). Hastalık orduda büyük ölümlere sebep olduğundan önlem olarak kalelere hastaneler inşa edilmiş, bu şekilde Roma kale mimarisi benzerlerinden farklılaşmıştır (Özdemir, 2005: 4). M.S. 165'te başlayan ve Antonine Vebası olarak adlandırılan salgın 5 milyondan

fazla insanın ölümüne sebep olurken, özellikle Roma ordusu üzerinde yıkıcı bir etki yaratmıştır. Çok fazla yayılım göstermese de İtalya dışında Roma İmparatorluğu sınırları dâhilinde olan Mısır ve Anadolu gibi bölgelere kadar yayılım göstermiştir.

Resim 2. Aş
Kaynak: w

Tarihin bilinen ilk büyük veba salgını olan ve Bizans İmparatorluğu'nun kaderini belirleyen Justinyen Vebası 541 yılında ortaya çıkmış, İmparatorluk ve Akdeniz çevresinde yayılım göstermiştir. Konstaninapolis'in nüfusu-nun yaklaşık

%40'ünün kırımına sebep olan bu salgın, yayılım gösterdiği bölgelerde 25 milyon insanın ölümüne yol açmıştır. Dönemin nüfusu göz önünde bulundurulduğunda Akdeniz ve Anadolu havzasında nüfusun %25'inin ölümüne yol açması tarımda emek kaybına ve imparatorluğun iktisadi olarak bunalıma girmesine sebep olmuştur (Smith, 2009: 39). Salgın ayrıca gücünün zirvesinde olan, Akde-

niz ve Ortadoğu'ya kadar uzanan hâkimiyetleriyle Bizans ve Sasani İmparatorlukları'nı olumsuz etkilemiş, salgınla beraber bu bölgelerde zayıflama ve çökilmeye başlamıştır. Bölgede oluşan güç boşluğu İslam'ın hızlı bir şekilde yayılmasını ve

14. yüzyıldaki Veba
www.unisr.it

Müslümanlar'ın bölgede bir İslam devleti kurmalarını kolaylaştırmıştır (Arslan, 2020).

Veba dışında Orta Çağ'da görülen bir başka önemli salgın Hindistan'da ortaya çıkıp Avrupa'ya kadar yayılan cüzzamdır. Avrupa tarihinde 1090-1363 arası dönem, "The Great Leper Hunt" (Büyük Cüzzam Avı) olarak adlandırılmaktadır. Cüzzamlı hastalar leprosaria denilen alanlarda izole edilir, günahkâr olarak görülür, cadı ve Yahudiler'e yapılan kötü muameleye maruz bırakılırdı (Watts, 1999: 49-50).

Veba salgını 14. yüzyılda bir daha kendini göstermiş ve yarattığı büyük etkiden dolayı Avrupa'da "kara ölüm" olarak nitelendirilmiştir. Orta Asya ve Kırım civarında Tatarlar arasında patlak veren salgın, bu bölgelerde ticaret yapan İtalyan tacirler tarafından önce İtalya'ya daha sonra İngiltere başta olmak üzere diğer Avrupa ülkelerine

yayılm göstermiştir. Yaklaşık 300 yıl devam eden bu salgın İngiltere nüfusunun üçte birinin ölümüne sebep olmuştur. Tablo 1'de de gösterildiği üzere bazı Avrupa şehirlerinde ölüm oranları %70'e kadar varmıştır. Günümüzde uygulanan karantina uygulamaları kadar sıkı ve kapsamlı olmasa da vebaya yakalanmış olanlar şehirlerden uzaklaştırılıyor, onları tedavi eden kişiler on gün boyunca tecrit ediliyordu. Bu uygulamalara rağmen salgın Avrupa nüfusunun yaklaşık dörtte birinin ölümüne yol açmış; sebep olduğu kitlesel ölümler Avrupa'yı demografik ve iktisadi açıdan çok olumsuz etkilemiştir.

Salgının önemli etkilerine bakıldığında özellikle İtalya'yı vuran bu salgın İstanbul ve Çanakkale Boğazları'nı hakimiyetlerinde bulunduran Venedikliler'i zayıflatmış, bu da kuruluş aşamasında olan Osmanlı'nın önünü açarak Trakya'da ve Balkanlar'da ilerlemelerini sağlamıştır. Salgın Osmanlı'nın sadece Avrupada değil; Mısır'da yerleşik Memlük Devleti'ni zayıflatarak Orta Doğu'da da rahat ilerlemesini sağlamıştır. Memlükler'de gösterdiği etkinin benzerini Altınorda Devleti'nde de göstererek devletin çöküşünü hızlandırmıştır (Emecen, 2010: 192).

Salgın; demografik, ekonomik ve siyasi etkileri yanında toplumsal ilişkileri de etkileyerek birçok ülkede azınlıklar aleyhine karışıklıklara sebep olmuştur. Almanya'da Yahudiler suları zehirlemekle suçlanmış, İspanya'da Fransızlar aynı damgayı yemiştir. Bu suçlamalar uzun bir süre azınlıkların kötü muameleye uğramalarına ve dışlanmalarına sebebiyet vermiştir (Smith, 2009: 42).

Bu döneme kadar salgınlar konusunda kurumsal ve sistemli bir salgın önleme planı uygulanmamışken, salgının dehşeti devlet kurumlarını çeşitli önlemler almaya zorlamıştır. 1348 yılında Milano'da "halk sağlığı komisyonu" kurulurken;

Mantova ve Ragusa kentlerinde karantina uygulanmıştır. Bu karantina önlemleri daha sonra Marsilya gibi diğer Avrupa kentlerinde de uygulanmaya başlanmıştır (Smith, 2009: 43).

Şehirler	Yıllar	Nüfus	Vebadan Ölüm	Oran
Lyon	1628	100.000	50.000	%50
Milano	1630	130.000	60.000	%46
Verona	1630	53.000	30.000	%57
Venedik	1631	141.000	46.000	%30
Barcelona	1651	44.000	20.000	%45
Napoli	1656	300.000	150.000	%50
Cenova	1657	100.000	60.000	%60
Marsilya	1720	100.000	50.000	%50
Messina	1743	40.000	28.000	%70

Tablo1. Bazı Avrupa Şehirlerinde Veba Kaynaklı Ölümler

Kaynak: (Panzac, 1997: 185)

Yine 16. yüzyılda ortaya çıkan ve Avrupa'da kitlesel ölümlere yol açan bir başka salgın hastalık çiçek hastalığı olmuştur. Temas ile bulaşan, vücudun çeşitli bölgelerinde kızarıklıklar meydana getiren bu ateşli hastalık yaklaşık 60 milyon insanın ölümüne sebebiyet vermiştir. Ancak hastalık Avrupa'da ortaya çıksa da Amerika kıtasını sömürgeleştirmeye başlayan Avrupalılarca Amerika kıtasına taşınmış, hastalığa bağışıklığı olmayan yerli toplumu kırmıştır. Bu salgın Aztek ve Maya gibi iki uygarlığın yıkılarak Amerika kıtasının Avrupalı-larca sömürgeleştirilmesini kolaylaştırmış, kıtanın kaderini tamamıyla değiştirmiştir (Kiple, 2006: 10-29).

Avrupalılar tarafından sadece çiçek değil; tüberküloz, hıyarcıklı veba, sıtma, tifo ve kolera gibi bulaşıcı hastalıklar Amerika kıtasına taşınmış, bu hastalıklara karşı da bağışıklığı bulunmayan yerlilerde yüksek ölümlere sebep olmuştur. Bu salgınlar kıtada büyük bir nüfus kaybına sebep olunca Afrikadan köleler ile bu durum ikame edilmeye çalışılmıştır. Bu şekilde gelişen ve hızlanan transatlantik köle ticareti de Afrikadan sarıhumma ve sıtma hastalıklarının kıtaya ulaşmasına sebep olmuştur (Kiple, 2006: 10-29).

Hastalıkların taşınma yönü sadece Amerika kıtasına doğru olmamıştır. Kıtaya gidip Avrupa'ya dönen kişilerde de daha önce Kıta Avrupası'nda görülmeyen hastalıklarla karşılaşmıştır. Bu hastalıklar tam olarak bilinmemekle beraber Avrupa'da salgına dönüşen frengi hastalığının Amerika kıtasından taşındığı tahmin edilmektedir (McNeill, 2005: 473).

İnsanlık için tehdit oluşturmuş bir başka salgın hastalık kolera olmuştur. 19. yüzyılın başlarında Hindistan'da ortaya çıkan, yiyecek ve kirli sudaki bakterilerle insana bulaşan bu hastalık, yine Hindistan'da sömürgeler kuran Avrupalılarca, Avrupa ve dünyanın çeşitli bölgelerine taşınmıştır. 1817'den 1918'e kadar yedi büyük kolera salgını görülmüş ve bu salgın yüzbinlerce kişinin ölümüne yol açmıştır.

1889-1890 yılları arasında ortaya çıkan ve Rus Gribi olarak bilinen, enfluenza virüsü kaynaklı grip salgını diğerlerinden farklı olarak, gelişmiş demiryolu ve deniz taşımacılığı sebebiyle daha geniş bir alana yayılım göstermiştir. Kazakistan ve Kırgızistan gibi Orta Asya ülkelerinde ortaya çıkan salgın kısa sürede Moskova ve St. Peters-

burg şehirlerine ulaşmıştır. Buradan demiryolu taşımacılığı ile Berlin, Viyana ve Paris'e ve Kuzey ülkeleri hariç bütün Avrupa'ya; deniz ulaşımı sayesinde de Kahire, Tunus, Buenos Aires ve Tokyo gibi şehirlere kadar yayılmıştır. Bu salgın da yine yüzbinlerce kişinin ölümüne sebep olmuştur (Hays, 2005: 315-319).

Dünya nüfusunu önemli oranda azaltan bir başka grip salgını da İspanyol Virüsü ve H1N1 olarak adlandırılan salgın olmuştur. Birinci Dünya Savaşı'nın sonlarında ortaya çıkan salgında yaklaşık 50 milyon insan hayatını kaybetmiştir. Savaş sonrası yıllarda ikinci ve üçüncü dalgalarla da devam eden bu salgın savaşın galibi olan İtilaf devletlerinin asker sayılarını azaltmış ve onların istedikleri dünya düzenini tam olarak kurmalarına izin vermemiştir (Arslan, 2020).

1957-1958 yılları arasında ortaya çıkan H2N2 olarak adlandırılan virüsün sebep olduğu grip salgını Hong Kong ve Moğolistan'da görüldükten sonra diğer Asya ülkelerine yayılmıştır. Virüsün

yayılım alanı Asya ülkeleri ile sınırlı kaldığı için adına Asya Gribi de denmiştir. Tam olarak bilinmese de yaklaşık 1 milyon insanın öldüğü tahmin edilmektedir. 1968'de yine benzeri bir grip salgını Hong Kong'da ortaya çıktıktan sonra Rusya, Avrupa ve Amerika'ya kadar yayılarak bir milyondan fazla insanın ölümüne yol açmıştır (Kipple, 2006: 32).

İlk kez 1976 yılında tespit edilen ve günümüzde de her yıl yaklaşık bir milyon kişinin ölümüne sebep olan HIV/AIDS virüsü günümüze kadar 30 milyona yakın insanın ölümüne sebep olmuştur. Dünya Sağlık Örgütü'ne göre dünya genelinde yaklaşık 40 milyon kişi bu virüsü taşımaktadır.

İçinde bulunduğumuz yüzyılın ilk virüs salgını olan Corona virüsünün bir türü olan ve SARS-COV olarak adlandırılan virüs Çin'de ortaya çıkmış ve yayıldığı bölgelerde yaklaşık 10 bin kişinin ölümüne yol açmıştır. Hastalığa yakalananlarda ölüm oranı %10 civarında gerçekleşirken, günümüzde mücadele ettiğimiz Corona virüs salgınının ilk türü olması dikkat çekicidir.

Resim 3. Veba Kurbanlarının Tasviri (Toggenburg İncili'nden)

Kaynak: Arkeofili, 2020

Resim 4. İspanyol Gribi Esnasında Koruyucu Maske Takan Beyzbol Oyuncuları

Kaynak: The New York Times, 2020

Yüzyılımızın başka bir salgını olan H1N1 virüsü yani Domuz gribi 2009'da Meksika'da ortaya çıkmış ve dünya nüfusunun yaklaşık %10'una bulaşmıştır. Aynı şekilde bu salgın da yüzbinlerce insanın ölümüne yol açmıştır.

2012'de Corona virüslerinin bir türü olan ve Ortadoğu Solunum Sendromu Korona Virüsü (MERS-COV) olarak adlandırılan virüs türü Suudi Arabistan'da ortaya çıkarak yaklaşık 27 ülkeye yayılmıştır. Genel bir salgına dönüşmeden 624 kişinin ölümüne sebep olan bu virüs kendiliğinden kaybolmuştur.

Bir diğer virüs kaynaklı hastalık olan Ebola 2013'te Afrika kıtasında ortaya çıkmış, dünyanın diğer kıtalarına yayılmadan yaklaşık 10 bin kişinin ölümüne yol açmıştır.

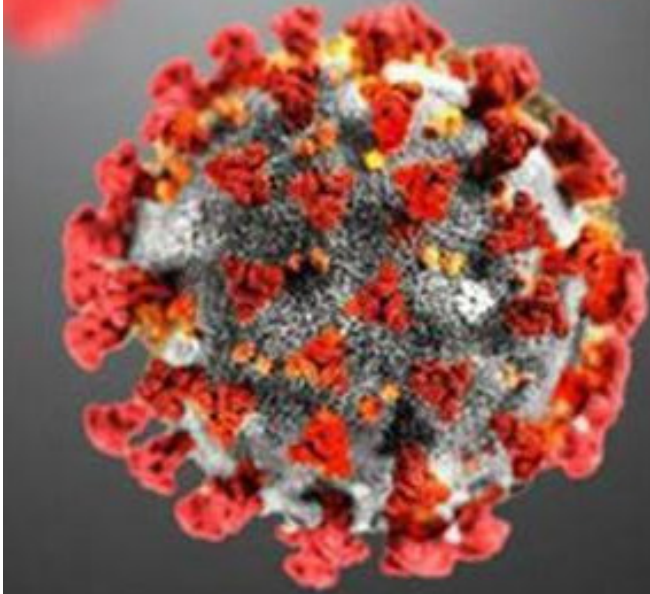
Kaynakça

- Arkeofili, (2020). İnsanlık Tarihini Değiştiren 11 Salgın Hastalık, <https://arkeofili.com/insanlik-tarihinin-seyrini-degistiren-11-salgin-hastalik/>, (Erişim Tarihi: 27.06.2020).
- Arslan, A. (2020), Salgın Hastalıkların Tarihi Dönüşümlere Etkisi, <https://www.indyturk.com/node/180021/t%C3%BCrkiyeden-sesler/salg%C4%B1n-hastal%C4%B1klar%C4%B1n-tarihi-d%C3%B6n%C3%BCc%C5%9F%C3%BCmlere-etkisi>, (Erişim Tarihi: 20.06.2020).
- Emecen, F.M. (2010). Yavuz Sultan Selim, İzmir: Yitik Hazine Yayınları.
- Hays, Jo. N. (2005), Epidemics and Pandemics Their Impact of Human History, California: ABC ClioInc.
- https://images.wsj.net/im-189629?width=620&size=custom_3930x2763
- Kipple, K. (2006), Cambridge History of Medicine, Ed. RoyPorter, New York: Cambridge University-Press.
- https://images.prismic.io/welcomollection/0195cd25cb97e9be7c3141b5c850c6afd6476c1d_to-04-04-l0074539.jpg?auto=compress%2Cformat&rect=&w=2000&h=
- LePan, N. (2020). Visualizing the History of Pandemics, <https://www.visualcapitalist.com/history-of-pandemics-deadliest/>,
- McNeill, W. (2005), Dünya Tarihi, Alaeddin Şenel (çev.), Ankara: İmge Yayınevi.
- Özdemir, H. (2005), Salgın Hastalıklarda Ölümler 1914–1918, Ankara: TTK Yayınevi.
- Panzac, D. (1997), Osmanlı İmparatorluğunda Veba, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Perrin, Paul C. v.d. (2009), “Preparing For an Influenza Pandemic: Mental Health Considerations” Prehospital and Disaster Medicine, 24(3), s.223-230.
- Price-Smith, Andrew T. (2009), Contagionand Chaos: Disease, Ecology, and National Security in the Era of Globalization, Massachusetts: MIT Publishing.
- The New York Times, (2020).Photos From a Century of Epidemics, <https://www.nytimes.com/2020/03/20/world/europe/coronavirus-aids-spanish-flu-ebola-epidemics.html>, (ErişimTarihi: 26.06.2020).
- Watts, S. (1999), Epidemics and History: Disease, Power, and Imperialism, New Haven: Yale University Press.
- www.antiktarih.com/wp-content/uploads/2018/05/black-plague-768x513.jpg
- www.unisr.it/mediaObject/unisr/ricerca/blog/Immagini/Plague_at_Ashdod/resolutions/res-1992x10000/Plague_at_Ashdod.jpg

Yeni Pandemi: COVID-19

Doğan Şafak Polat

Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Arel
Üniversitesi, İİBF, Uluslararası
İlişkiler (Türkçe) Bölümü
Başkanı

COVID-19 (SARS-CoV-2)

Kaynak: <https://i.sozcu.com.tr>

Virüs Nedir?

Virüsler, hücre yapısı sergilemeyen, ışık mikroskoplarıyla görülemeyecek kadar küçük mikrop-lardır. “Yapıları” çok basit olup, ortada varlıklarını devam ettirmelerini sağlayan genetik materyalleri (DNA ya da RNA) ve onun dışında da onu koruyan örtüleri (kapsid, zarf) bulunmaktadır (Şekil 1).

Virüsler girdikleri hücreyi kendilerine tutsak ederler ve o hücreyi yalnızca kendileri için, ihtiyaç duydukları maddeleri üretmeleri ve kendilerini çoğaltmaları maksadıyla bir bakıma köleleştirirler (Kawaoka ve Neumann, 2012: 1-9). Dolayısıyla insan, bir virüs ile enfekte edildikten sonra asıl görevini yapamaz hale gelmiş olan hücreyi kaybeder. O hücre hangi doku ya da organa ait bir hücreyse de artık o organ ya da dokuyla ilgili görevini yapamaz. Virüse maruz kalan hücre kendisinden ziyade virüsün genetik materyalini üretmeye başlar (Huang, Wang ve Li, 2020: 497-506).

Virüslerin kendilerine özgü bulaşma yolları vardır. Hiçbir virüs sağlam ciltten bulaşamaz. Virüslerin büyük çoğunluğu ağızımız, gözümüz, midemiz, bağırsaklarımız gibi ıslak ve nemli tutulması gereken bölgelerimizi kaplayan, adına “mukoza” dediğimiz dokulardan ya da iğne batması gibi hasarlanmış cildimizden bulaşır. Solunum yolundan bulaşan virüsler büyük çoğunlukla boğaz, burun, akciğerler gibi solunum sistemini oluşturan doku ve organlarda hastalık yaparlar. Dolayısıyla bulaşmaları da salya, burun akıntısı ve balgam gibi solunum sistemi salgılarıyla olur. Sağlıklı bireylere bulaşma bölgeleri de bu salgıların temas ettiği solunum yolu mukozalarıdır. Bu virüsler, birkaçı hariç genelde zarflı virüslerdir. En dışlarında adeta zeytinyağı gibi dayanıksız bir kılıf bulundurlar. Bu nedenle, dış dünyada uzun süre barınamaz, birkaç saat içerisinde çoğunlukla bulaştırıcılıklarını kaybederler.

Koronavirüsler

Koronavirüslerin, içinde bulundurduğu genetik materyal (genom), pozitif polariteli, tek polimorfik ve zarflı RNA'dan meydana gelmiştir. Koronavirüsler, bugüne kadar tespit edilmiş en büyük RNA genomuna sahip virüslerdir.

Virüsün ayırt edici özelliği yüzeyinde çubuğa benzer çıkıntıları olmasıdır (Caryingly Yours, 2020). Bu çıkıntılar Latince’de “corona”, yani “taç” anlamına geldiği için bu virüsler Koronavirüs (Coronavirus), taçlı virüs adını almışlardır (Bkz. Şekil 2). Bilim insanlarının zoonotik olarak isimlendirdiği nadir durumlarda virüs hayvanlardan insanlara geçebilir. İnsan koronavirüsleri ilk kez 1960’larda tanımlanmıştır. Koronavirüsler, insanlar, yarasalar, kuşlar, kediler ve develer gibi memeliler de dâhil olmak üzere çeşitli (kemirgen ve kanatlı; evcil ve yabani) hayvanlarda enfeksiyonlara sebep olabilirler (Sturman ve Holmes, 1983: 35-112).

COVID-19 (SARS-CoV-2)

COVID-19, çok uzun yıllardır bilinen ve insanların yanı sıra yarasa, domuz, kedi, köpek, kemirgen ve kanatlılarda da hastalıklara neden olabilen bir soğuk algınlığı virüsü ailesi (coronaviridae) içerisinde yer alan bir virüstür (Singhal, 2020: 281-284). Koronavirüsler, esas olarak dört türde sınıflandırılırlar. Bunlar, Alfa, Beta, Gama ve Delta Koronavirüslerdir. Alfa corona virüsler; insanlarda hafif solunum yolu enfeksiyonlarına yol açar. HCoV-229E ve HCoV-NL63 dışında yarasa CoV’leri bu grupta yer alır (Laçinel Gürlevik, 2020). Son 18 yılda ciddi salgınlar, hatta pandemi-lere yol açabilen virüsler (SARS-CoV, MERS-CoV, SARS-CoV-2) ise Beta corona virüsler grubunda yer almakta olup, bu tür içindeki diğer insan CoV türleri HCoV-OC43 ve HCoV-HKU1’dir (Wang vd., 2020: 470-473). Gamma corona virüs-

ler içerisinde birçok kanatlı CoV yer alır. Kuş ve domuz CoV türleri ise Delta corona virüsler içerisinde yer alır. Koronavirüs'lerin pek çok alt tipi insanlarda soğuk algınlığına neden olmakta iken 31 Aralık 2019'da Çin'in Hubei eyaletinin Wuhan şehrinde yeni tip koronavirüsün insanlarda hastalık yaptığı saptanmış ve hastalığın adı COVID-19 olarak kabul edilmiştir. Söz konusu hastalık Aralık 2019'dan itibaren kısa sürede tüm dünyayı etkileyerek kıtalararası bir viralenfeksiyon salgınına, yani pandemiye yol açmıştır (WHO, 2020a).

SARS-CoV-2, özellikleri açısından, beta corona virüs cinsi içerisinde yer alan iki virüs ile en fazla 2003'ün SARS'ı ve biraz da 2012'nin MERS'i ile yapısal benzerlik göstermektedir (Metintaş, 2020: 4-16). Dolayısıyla bu durum bize söz konusu pandeminin son olmayacağı ve önümüzdeki yıllarda da benzer virüslerle karşılaşabileceğimizi göstermektedir (Özgüven, 2020).

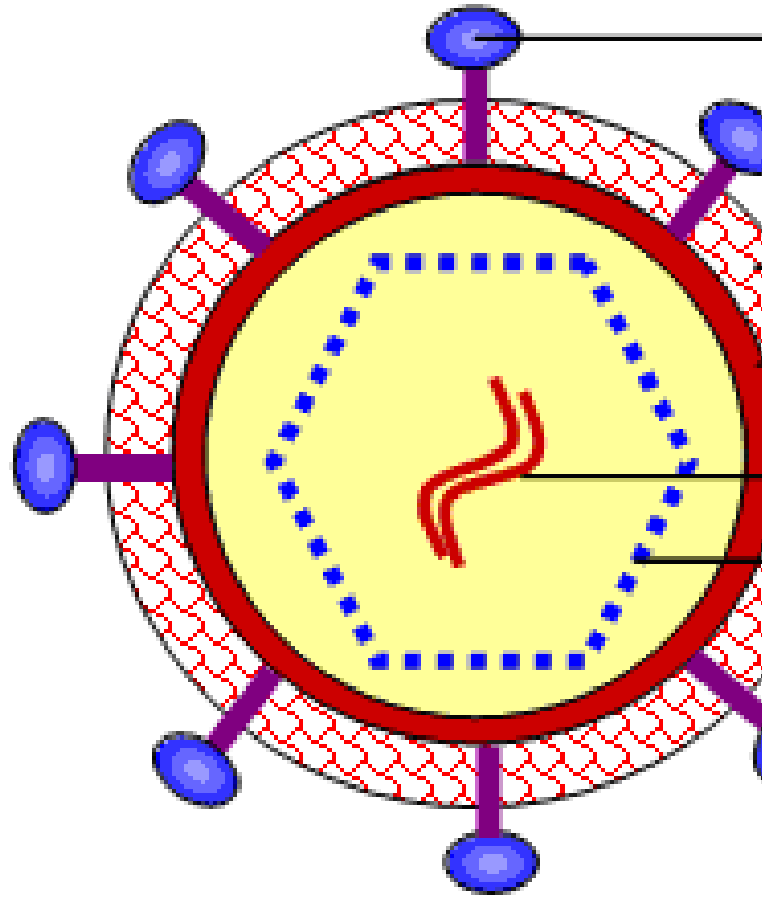
COVID-19 (SARS-CoV-2) Bulaşma ve Tespiti

SARS-CoV-2, solunum sekresyonlarına temas ile bulaşmaktadır. Bunun için hasta ve öksüren bir bireye 1,5-2 m yaklaşmak yeterli olmaktadır. Kapalı ve durağan bir ortamda hapşırma ve öksürük ile dışarıya saçılan ve virüs içeren solunum damlacıkları en azından 20-30 dakika havada asılı kalmaktadır. Bu nedenle kapalı mekânların havalandırılması önem taşımaktadır. Bulaşma büyük çoğunlukla hastalık bulguları veren (septomatik) bireylerden gerçekleşiyor olsa da henüz belirti ve bulgu vermemiş ya da hastalığı semptomsuz geçirmekte olan bireylerin de sekresyonları ile virüs saçtıkları bilinmektedir (Temel ve Ertin, 2020: 63-78). SARS-CoV-2'nin insan vücudundaki ana hedefi akciğerlerdeki anjiyotensin dönüştürücü enzim (ACE-2) bulunduran hücreler olup, hastalarda ortaya çıkan en sık şikâyetler öksürük ve nefes darlığıdır (Kutlu ve Ozlu, 2020: 1-4).

Hastalığın Kuluçka Süresi: Ortalama 5-6 gündür. Bununla birlikte, bulaşan virüsün sayısı, hasta ile temas süresi ve vücudun buna verdiği reaksiyona göre 2 ya da 14 gün kadar olabilmektedir.

Hastalık Belirtileri: Yüksek ateş (en sık belirtisi), öksürük ve nefes darlığı, en sık yakınmalardır. Daha nadir olarak; boğaz ağrısı, adale ve eklem ağrıları ve ishal gibi semptomlar da görülebilir. Ciddi olgularda, organların oksijenlenmesi bozulacağından, çeşitli organ fonksiyon bozuklukları ve risk grubundaki bireylerde daha fazla olmak üzere, organ yetmezlikleriyle ölüm gerçekleşir.

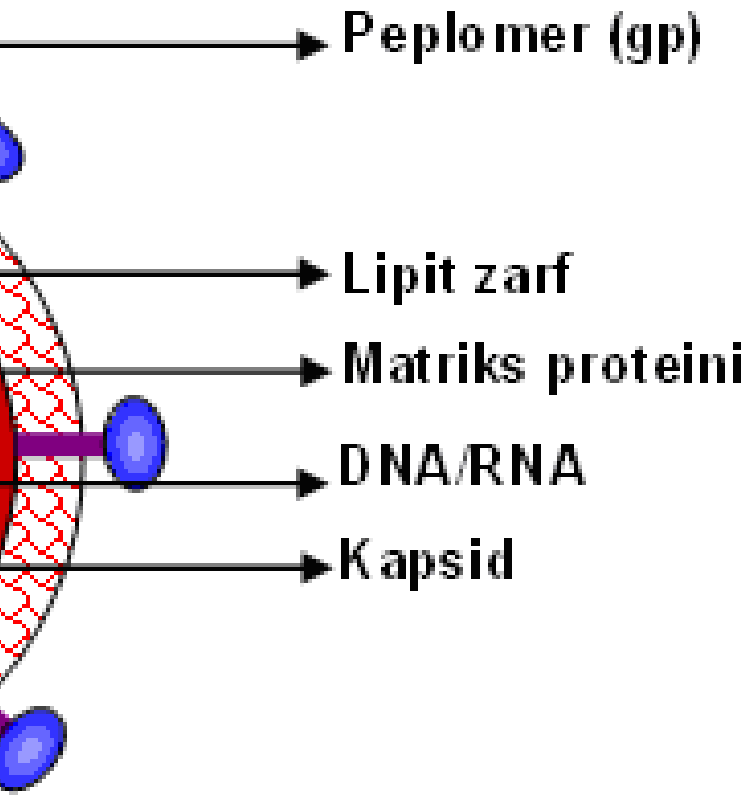
Hastalığın Ölüm (Fatalite) Hızı: Dünya genelinde, 30 Haziran 2020 itibarıyla kanıtlanmış vaka sayısı 10.117.687 olup, toplam ölüm sayısı 502.278'dir (WHO, 2020b).

Şekil 1. Virüsün

Hastalardan Alınan Numuneleri: Pnömonisi olan olgularda trakeal aspirat veya bronkoskopi ile alınan alt solunum yolu örnekleri; buna müsait olmayan pnömonili hastalarda veya pnömonisemptomları vermeyen daha hafif olgularda ise nazofarinks yıkama örnekleri ya da nazal veya orofaringeal sürüntü örnekleri alınmaktadır.

Hastalığın Tedavisi ya da Aşısı: Hastalığın tedavisi ve aşısı bulunmamaktadır. Birçok ilaç deneme aşamasındadır. Özellikle sıtma ilaçlarının, örneğin bir klorokin türevi olan Plaquenil'in tedavide yararlı olabileceği öne sürülmüşse de kullanılıp olumlu sonuç alınmış olan hasta sayısı bunun kesinleştirilmesine yetecek kadar yüksek değildir. Ayrıca bir antiviral olan Favipiravir de tedavide kullanılmaktadır. ABD, İngiltere, Çin başta olmak üzere birçok ülkede aşı ve ilaç çalışmaları devam etmektedir.

a Şematik Yapısı

Hasta Takibi: Hasta olduğu kesinleştirilmiş bireylerle temas edenlere kendi evlerinde 14 gün karantina koşulları uygulanır. Bu süre içerisinde bireyler; ateşlenip ateşlenmediği, bunlarda öksürük ve nefes darlığı başlayıp başlamadığı yönlerinden kontrol edilir.

COVID-19 (SARS-CoV-2) Korunma Yolları

COVID-19 ile mücadele kapsamında alınması gereken tedbirlerden bazıları aşağıda sıralanmıştır (T. C. Sağlık Bakanlığı, 2020; CDP, 2020):

- Son 14 gün içerisinde benzer şikâyetleri olan bir bireyle temas etmişseniz ve ateş, öksürük, solunum güçlüğü gibi sıkıntılarınız varsa, zaman yitirmeden Alo 184 Sağlık Bakanlığı Corona Danışma Hattı aranmalıdır.

- Zorunlu haller dışında toplum içine çıkılmamalı; çıkılan durumlarda şikâyetiniz olsa da olmasa da standart (cerrahi) kâğıt maske takılmalıdır.

- Kış mevsimlerinde, özellikle salgın hallerinde, mümkün olduğunca tokalaşılmamalı ya da zorunlu hallerde tokalaşılan el ağız, burun ve gözlerle temas ettirilmemeli ve yiyeceklere dokunulmamalıdır. Böyle bir durumda, en kısa zamanda eller sabunlu suyla en az 20 saniye süreyle yıkanmalı veya kolonya ile ya da alkol bazlı el antiseptikleri ile silinmelidir.

- Toplu taşıma araçlarında öksüren-hapşırarak ya da hasta görünümlü bireylere 1,5 metreden daha fazla yaklaşılmamalıdır.

- Ana bulaş yolu olmamakla birlikte bu virüsler, kirli ve cansız yüzeylerden de bulaşabilmektedir. Olanaklı ise, çok insanın temas ettiği merdiven korkuluklarına, genel tuvaletlerin kapı tokmaklarına veya toplu taşıma araçlarında tutunma amaçlı gereçlere temas edilmemelidir.

- Tanısı kesinleştirilmiş hasta ile temas etmişlerin karantinaya alındıkları evlerinde yüzeyler her gün 1/100 sulandırılmış çamaşır suyu ile silinmelidir. Hastaların solunum sekresyonu ile belirgin şekilde bulaşmış yüzeyler ise 1/10 sulandırılmış çamaşır suyuyla temizlenmelidir.

Kaynakça

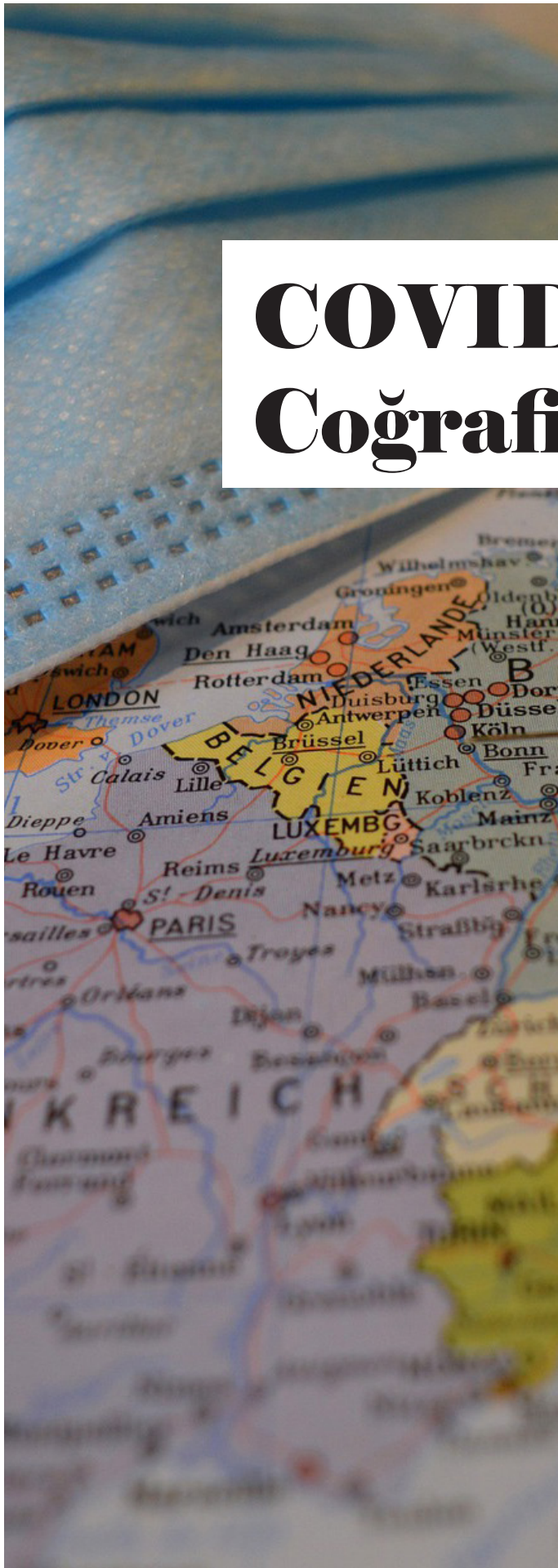
- Centers for Disease Control and Prevention (CDCP) (2020). Coronavirus Disease 2019 (COVID-19) How to Protect Yourself. <https://www.cdc.gov/coronavirus/2019-ncov/prepare/prevention.html> (Erişim Tarihi: 12.06.2020)
- https://i.sozcu.com.tr/wp-content/uploads/2020/03/29/iecrop/corona-virusu-dha_16_9_1585493051.jpg
- Huang, C., Wang Y. Ve Li X. (2020). Clinical features of patients infected with 2019 novel coronavirus in Wuhan, China, *Lancet*, 395(10223), 497-506.
- Kawaoka, Y. ve Neumann, G (2012). *Influenza Virus Methods and Protocols*. Yoshihiro Kawaoka ve Gabriele Neumann (Ed.) Springer New York: Humana Press.
- Kutlu B. ve Ozlu, T. (2020). New Coronavirus: SARS-COV-2. *Mucosa*. 3(1). 1-4 . DOI: 10.33204/mucosa.706906
- Laçinel Gürlevik, S. (2020). Koronavirüsler ve Yeni Koronavirüs SARS-CoV-2". *Çocuk Enfeksiyon Dergisi*. İstanbul. 14 (1). 46-48. DOI:10.5578/ced.2020l7
- Metintaş, S. (2020). COVID-19'un Epidemiyolojisi. *Eurasian Journal of Pulmonology*. ss. 4-16. <http://www.solunum.org.tr/TusadData/userfiles/file/EJP-EK-SAYI-COVID19-29042020.pdf#page=17> (Erişim Tarihi: 28 Mayıs 2020).
- Özgüven, V. (2020). Bu Pandemi Son Olmayacak (SARS-CoV-2 ve Marifeti COVID-19). <https://www.lokmanhekim.edu.tr/haber/bu-pandemi-son-olmayacak-sars-cov-2-ve-marifeti-covid-19/> (Erişim tarihi 28 Mayıs 2020).
- Singhal, Tanu (2020). A Review of Coronavirus Disease-2019 (COVID-19). *The Indian Journal of Pediatrics* 87(4). 281–286. DOI: 10.1007/s12098-020-03263-6
- Sturman, L. S. ve Holmes, K. V. (1983). The molecular biology of coronaviruses. *Advances in Virus Research*, 28, 35–112.
- T.C. Sağlık Bakanlığı Covid-19 (Sars-Cov2 Enfeksiyonu) Rehberi (Bilim Kurulu Çalışması) https://covid19bilgi.saglik.gov.tr/depo/rehberler/COVID-19_Rehberi.pdf (Erişim Tarihi: 12.06.2020)
- Temel, M, Ertın, H. (2020). 1918 Grip Pandemisi Kıssasından COVID-19 Pandemisine Hisseler. *Anatolian Clinic the Journal of Medical Sciences*, 25 (SPECIAL ISSUE 1). 63-78. DOI: 10.21673/anadoluklin.716868
- Uludağ, Ö. (2020). Koronavirüs Enfeksiyonları ve Yeni Düşman: COVID-19. *Adıyaman Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 6 (1) , 118-127. DOI: 10.30569/adiyamansaglik.716011
- Wang C, Horby PW, Hayden FG, Gao GF. (2020). A Novel Coronavirus Outbreak of Global Health Concern. *Lancet*. DOI: 10.1016/S0140-6736(20)30185-9
- World Health Organization (WHO) (2020a). Coronavirus disease (COVID-19) advice for the public. <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/advice-for-public> (Erişim Tarihi: 12.06.2020)
- World Health Organization (WHO) (2020b). WHO Coronavirus Disease (COVID-19) Dashboard. <https://covid19.who.int/> (Erişim Tarihi: 12.06.2020)

COVID-19'un Coğrafi İzdüşümü

Doğuş Sönmez

Araştırma Görevlisi, İstanbul Arel Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler (İngilizce) Bölümü.

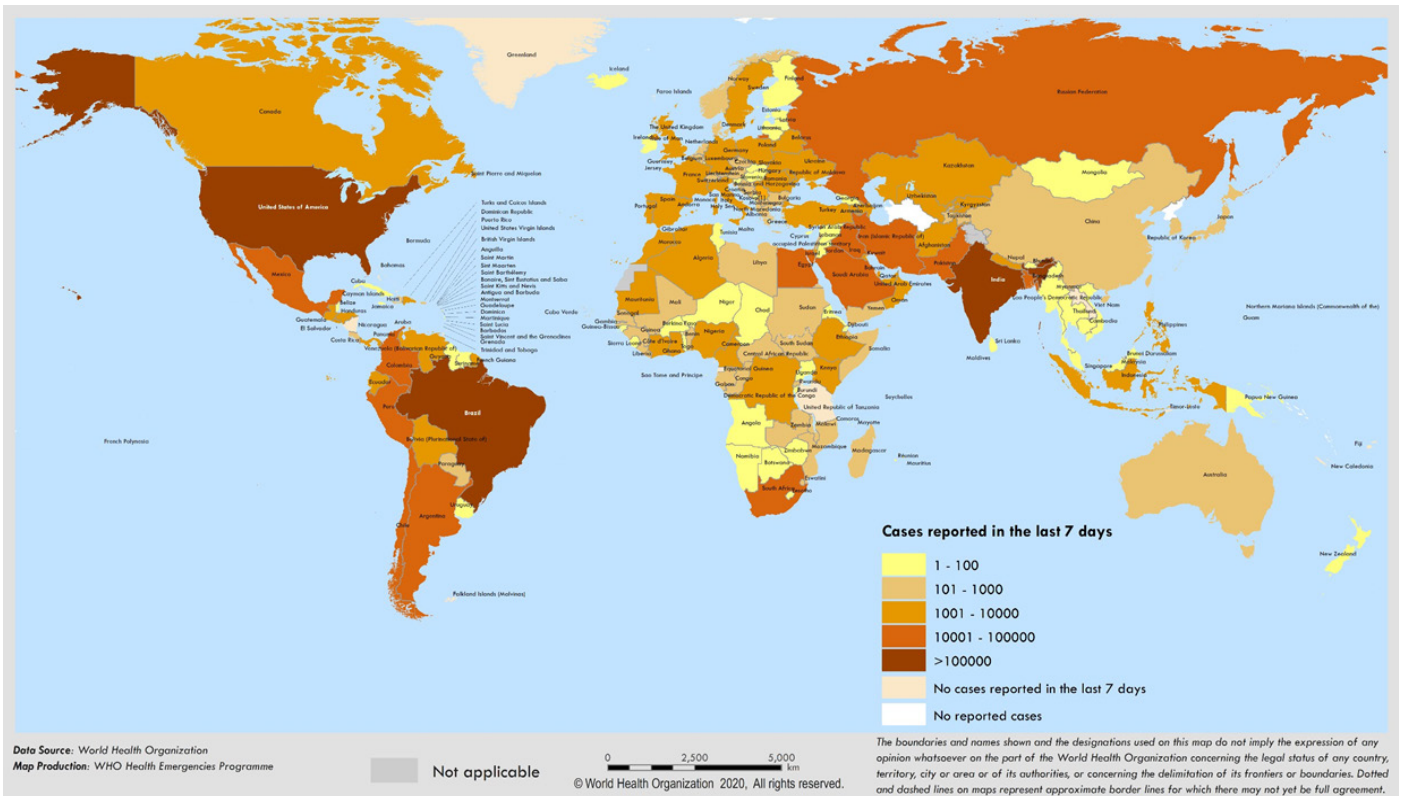

COVID-19, SARS (Severe Acute Respiratory Syndrome)ve MERS (Middle East Respiratory Syndrome)'e sebep olan virüsün bir türevi olsa da SARS ve MERS'ten farklı bir hastalıktır. Çin'de ortaya çıkmış olan yerel bir hastalık iken; hızı, boyutu, şiddeti ve dünyadaki toplumsal ve ekonomik aksamadan dolayı hızlıca yayılan bir pandemiye dönüşmüştür. Hastalığın şu ana kadar onaylanmış herhangi bir aşısı ya da tedavisi bulunmamakla birlikte, Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), ulusal hükümetlerin de içerisinde bulunduğu partnerleriyle beraber bir çözüm bulmak için çalışmaktadır (World Health Organization, 2020a: 2-3). Genel anlamda sürecin başlarında ne yapacağını bilemeyen ve kendine öncelik tanıyan ülkeler, daha sonrasında küresel bir krizin çözümünün yine küresel olması gerektiği refleksinden hareketle işbirliğine yönelmiştir.

Hastalık bağlantılı ölüm oranı; nüfus yoğunluğu, hastalık merkezi olma bağlamında ülkenin merkezi konumu ve test uygulama oranına göre ülkeden ülkeye değişmektedir. Ülkelerin yanı sıra, kronik hastalıklar ve yaş da ölüm oranını etkileyen önemli faktörlerdir. Hayatını kaybeden

yaşlı insan sayısı genç insan sayısına göre daha fazla olurken, kronik hastalığı bulunan insanlar diğerlerine göre daha fazla risk altındadır (World Health Organization, 2020a: 2-3). Sistem, devlet ve birey seviyesinde jeo pandemik etmenlerden dolayı çok çeşitli etkileri görülen krizin ekonomik yansımaları da ülkeden ülkeye farklılık gösterecektir.

COVID-19'un bulaşma hızını azaltmak için birçok ülke, kamusal alanlarda sosyal mesafe uygulanması, ülke içinde seyahat kısıtlamaları ve geçici süreyle mağaza ve restoranların kapatılması gibi önlemler almıştır. Bazı ülkelerde alınan önlemler sosyal hayatı durma noktasına getirmiş ve hatta toplumu dondurmuştur. Bununla birlikte, mülteci olarak ya da yoksulluk içerisinde yaşayan savunmasız addedilebilecek insanlar pandeminin olumsuz etkilerini diğer insanlardan çok daha şiddetli hissetmektedir (World Health Organization, 2020a: 2-3). Pandeminin olumsuz etkilerini önleyebilmek için hükümetlerin ellerinden gelen her şeyi yapmalarına rağmen, ülkeler benzer gelişmişlik seviyelerinde değildir ve bu yüzden bazıları gelişmiş olan ülkelerin yardımına ihtiyaç duymaktadır.

Kaynak: World Health Organization, 2020b.

Bu anlamda bölge bazında ülkelerin COVID-19 vaka sayıları ve jeo pandemik etmenler, gelişmişlik seviyeleriyle alakalı önemli ipuçları vermektedir. Bu analizde bölgeler beş kategoride incelenecek ve her bölgeden öne çıkan beş ülkenin vaka sayısı ve ülke içerisinde hayatını kaybeden insan sayısı incelenecektir. Bu bölgelerin belirlenmesinde DSÖ'nün kategorizasyonu kullanılmıştır. Bu sisteme göre analizde yer alacak bölgeler; Afrika, Amerika, Doğu Akdeniz, Avrupa, Güneydoğu Asya ve Batı Pasifik'tir (World Health Organization, 2020b).

John Hopkins Üniversitesi'nden 28 Haziran 2020 tarihinde alınan veriye göre, dünya genelinde 10.005.970 vaka bulunurken, hayatını kaybeden insan sayısı 499.306'dır (John Hopkins University&Medicine, 2020). Bölgeler bağlamında, ilk olarak Afrika'dan bahsetmek gerekirse, Afrika'daki vaka sayısı 268.102 ve hayatını kaybeden insan sayısı 5.673'tür. Afrika bölgesinde vaka sayısı bağlamında öne çıkan ülke, 124.590 vaka ile Güney Afrika'dır. Bu ülkede hayatını kaybeden insan sayısı 2.340'tur. Güney Afrika'dan sonra Nijerya'da 23.298; Ganada 15.834; Cezayir'de 12.685 ve Kamerun'da 12.592 vaka bulunmaktadır. Bu istatistikler arasından ilginç olanı bu dört ülke içerisinde en yüksek ölüm sayısının vaka sayısı bakımından üçüncü ülke olan Cezayir'de olmasıdır. Cezayir'de toplamda hayatını kaybeden insan sayısı 885'tir (World Health Organization, 2020b).

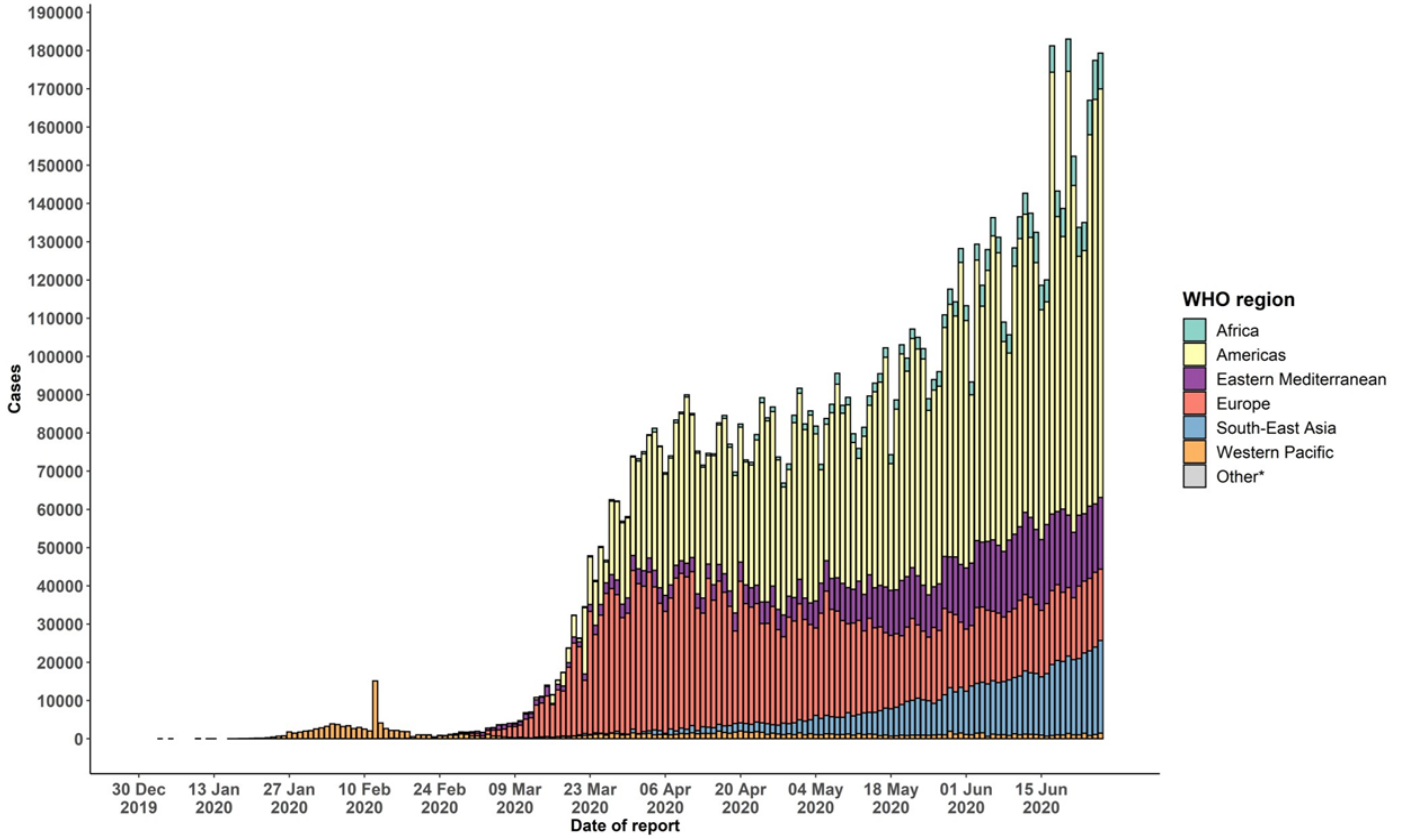
İkinci bölge olan Amerika'da ise 4.816.794 vaka bulunmaktadır, hayatını kaybeden insan sayısı ise 238.762'dir. Amerika bölgesinde en yüksek vaka sayısına Amerika Birleşik Devletleri (ABD) sahiptir. ABD'nin vaka sayısı 2.407.590, ABD'de hayatını kaybeden insan sayısı ise 124.161'dir. ABD'den sonra Brezilya'nın 1.228.114 vakası ve 54.571 vefat eden vatandaşı; Peru'nun 268.602 vakası ve 8.761 vefat eden vatandaşı; Şili'nin 263.360 vakası ve 5.068 vefat eden vatandaşı ve Meksika'nın 202.951 vaka sayısı vardır. Bu tabloda ilgi çekici olan ise en yüksek ölüm sayısının yine bu dört ülke arasından dördüncüde olmasıdır. Mek-

sika'da hayatını kaybeden insan sayısı 25.060'tır (World Health Organization, 2020b).

Üçüncü bölge olan Doğu Akdeniz'deki vaka sayısı 1.006.279, hayatını kaybeden insan sayısı ise 22.964'tür. Doğu Akdeniz bölgesi konusunda başı çeken ülke 217.724 vaka ve 10.239 ölüm sayısı ile İrandır. Pakistan'ın 198.883; Suudi Arabistan'ın 174.577, Katar'ın 92.784 ve Mısır'ın 62.755 vakası bulunmaktadır. Bu tabloda ise vaka sayısında dördüncü olan Katar, 109 vefat eden insan sayısı ile diğer ülkelere farklılaşmaktadır. Diğer ülkelerin vefat sayıları sırasıyla 3.903, 1.387 ve 2.450'dir (World Health Organization, 2020b).

Dördüncü bölge Avrupadır ve Avrupada 2.638.903 vaka ve 196.169 vefat eden insan bulunmaktadır. Bu bölgedeki ülkelere vaka sayısı en yüksek olanı 627.646 vaka ile Rusya'dır. Rusya'da vefat eden vatandaşların sayısı 8.969'dur. Rusya'dan sonra vaka sayısı hususunda sırasıyla; Birleşik Krallık, İspanya, İtalya ve Türkiye gelmektedir. Bu ülkelerdeki vaka ve vefat eden insan sayısı sırasıyla; 309.364 ve 43.414; 247.905 ve 28.338; 239.961 ve 34.708 ve 194.511 ve 5.065'tir. Aynı zamanda bu tabloya COVID-19 ile mücadele politikaları oldukça başarılı bulunan Almanya da eklenmelidir. Almanya'daki vaka sayısı 193.243; hayatını kaybeden insan sayısı 8.954'tür (World Health Organization, 2020b). Almanya ile birlikte bu tabloda ilgi çekici olan Rusya'daki vaka sayısının Almanya'daki vaka sayısının üç katı olmasına rağmen her iki ülkede vefat eden vatandaşların sayısının birbirine yakın olmasıdır.

Beşinci bölge olan Güneydoğu Asya'da 710.455 vaka ve 20.139 vefat eden insan bulunmaktadır. Bu bölgede vaka sayısının en yüksek olduğu ülke 508.153 vaka sayısı ile Hindistan'dır. Hindistan'da hayatını kaybeden insan sayısı 15.685'tir. İkinci olarak Bangladeş'te 130.474 vaka ve 1.661 vefat eden insan; Endonezya'da 51.427 vaka ve 2.683 vefat eden insan; Nepal'de 11.755 vefat eden insan ve 27 vefat eden insan ve Tayland'da 3.162 vaka ve 58 hayatını kaybeden insan bulunmaktadır (World Health Organization, 2020b).

Kaynak: World Health Organization, 2020b.

Altıncı bölge Batı Pasifik'te ise vaka sayısı 209.215 ve hayatını kaybeden insan sayısı 7.383'tür. Bu bölgede başı çeken ülke 85.172 vaka ve 4.648 ölü sayısı ile Çin'dir. Çin'in arkasından 42.955 vaka sayısı ile Singapur; 34.073 vaka sayısı ile Filipinler; 18.297 vaka sayısı ile Japonya ve 12.653 vaka sayısı ile Kore Cumhuriyeti gelmektedir. Bu ülkelerdeki hayatını kaybeden insan sayıları sırasıyla; 26, 1.224, 971 ve 282'dir. Bu tablodaki dikkate değer veri, Singapur'un yüksek vaka sayısına rağmen ölüm sayısının oldukça düşük olmasıdır (World Health Organization, 2020b).

Ülkelerin güncel vaka sayılarının ve hayatını kaybeden insan sayılarının tespitinden sonra bahsedilen ülkelerin en dikkate değer şehirlerinden bahsetmek gerekmektedir. Daha önce de altı çizildiği gibi hem hükümetlerin hem de uluslararası örgütlerin büyük bir belirsizlik içerisinde politikalar ürettiği ve sağlık, ekonomi ve sosyal hayat konusunda fedakârlıkta bulunduğu COVID-19 döneminde birçok insan olumsuz etkilenmiştir.

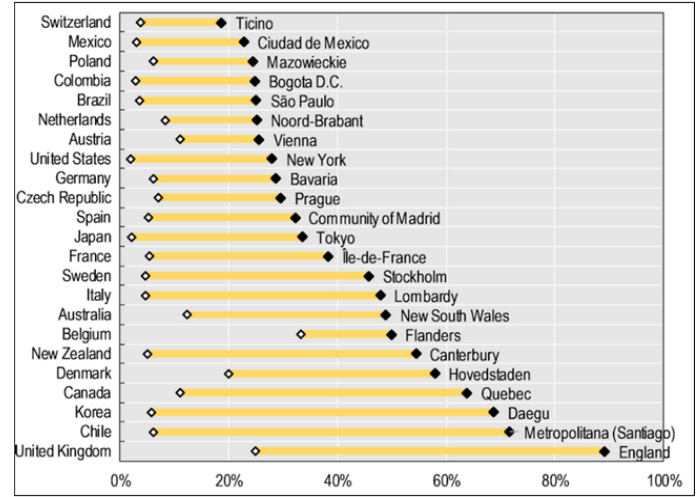
Krizin sağlık ve insani trajedisi bir yana, OECD verilerine göre yüzyılın en ciddi ekonomik krizini tetikleyecek bir dönemden geçiliyor olması tüm insanlık için oldukça kritiktir. OECD tahminlerine göre, ikinci dalganın geliş zamanına bağlı olarak küresel ekonomik aktivite %6 ile %7,6 arasında düşebilir (OECD, 2020).

Ülkelerin büyük, zengin ve şehirleşmiş kentleri, başka bir deyişle ticaretin ya da turizmin merkezi olarak kabul edilen şehirlerdeki vaka sayıları ülkenin diğer şehirlerine göre daha fazladır. Yüksek sayıda insan sirkülasyonunun bulunduğu bu mega kentler COVID-19'a karşı daha savunmasızdır. Örneğin, ABD'de virüs yoğunluğunun en fazla olduğu federe devlet New York iken; Şili'deki vakaların %85'i Santiago'da; Rusya'daki vakaların %42'si Moskova'da bulunmaktadır (OECD, 2020). Aynı zamanda İstanbul, bahsedilen illerin Türkiye'deki örneği olarak değerlendirilebilir.

Bir yandan da bu sayılar, nüfus yoğunluğu ve vaka sayısı arasında net bir korelasyon olduğunu

göstermemektedir, çünkü Tokyo ya da Seul gibi kentlerde alınan önlemlerin verimi bu kentlerde fazla vaka olmamasını sağlamıştır. Yoksulluk ve hastanelere ya da sağlık hizmetlerine erişim nüfus yoğunluğundan daha önemli belirteçlerdir (OECD, 2020).

Bütün bu verilerin ülkeler tarafından doğru bildirildiği ve de gerçeği yansıttığı varsayımından hareketle, ülkelerin COVID-19 virüsünün yayılma hızı, vaka sayıları ve ülke içindeki ölüm oranları birçok faktöre göre değişiklik arz etmektedir. ‘Gelişmiş’ ülkelere veya şehirlere değer katan, onların bir şeylerin merkezi olmasıdır. Bu değerli ögenin aynı zamanda bahsedilen ülkelerin COVID-19 bağlamında laneti olması ziyadesiyle ironiktir. Gelişmemiş ülkeler ise genel anlamda gelişmiş ülkeler gibi yüksek vaka sayıları, ama daha da yüksek ölüm oranlarıyla gelişmiş ülkelere farklılaşmaktadır. Sonuç itibarıyla, ülkeler arasındaki özellikle ekonomik ve coğrafi farklılıklar, COVID-19 pandemisiyle mücadelelerinde doğrudan etkilidir.

Kaynak: OECD, 2020.

Kaynakça

John Hopkins University&Medicine. (2020). Coronavirus Resource Center. 28 Haziran 2020, <https://coronavirus.jhu.edu/map.html>.

OECD. (2020). The Territorial Impact of COVID-19: Managing the Crisis Across Levels of Government. 28 Haziran 2020,

<http://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/the-territorial-impact-of-covid-19-managing-the-crisis-across-levels-of-government-d3e314e1/>.

World Health Organization. (2020a). COVID-19 Strategy Update. 28 Haziran 2020, https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/covid-strategy-update-14april2020.pdf?sfvrsn=29da3ba0_19&download=true.

World Health Organization. (2020b). Coronavirus Disease (COVID-19) Situation Report-159. 28 Haziran 2020,

https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/situation-reports/20200627-covid-19-sit-rep-159.pdf?sfvrsn=93e027f6_2.

Kaynak: <https://cdn.spark.app>

Pandemi Sonrası Küresel Düzen: ABD-Çin Rekabeti ve Rusya

Fatma Aslı Kelkitli

Doç. Dr., İstanbul Arel Üniver-
sitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve
Kamu Yönetimi Bölümü.

Aralık 2019'da Çin'in Hubei Eyaleti'nin Wuhan kentinde ortaya çıkan COVID-19 pandemisi kısa süre içerisinde dünya genelinde yayılmış, Haziran 2020'nin ikinci yarısı itibariyle 8,5 milyon kişiyi enfekte ederken 450.000'den fazla insanın da hayatını kaybetmesine neden olmuştur (Worldometer, 2020a). Uluslararası örgütlerin, ulus devletlerin ve ülke liderlerinin büyük çoğunluğu salgına hazırlıksız yakalanmış, kısa süre içerisinde başta Avrupa ve Amerika kıtalarında olmak üzere dünyanın birçok noktasında kamu sağlığı tehdit altına girmiş, ekonomik problemler artmış ve sosyal sorunlar daha tehlikeli bir hal almıştır.

Pandemi, Donald Trump, Ocak 2017'de Amerika Birleşik Devletleri (ABD) başkanı olarak göreve başladıktan sonra Çin ile ABD arasında devletlerin egemenliği, insan hakları, uluslararası ticaretin kuralları, teknoloji transferi, Doğu Çin Denizi ve Güney Çin Denizi gibi konularda artan anlaşmazlıkların iyice su yüzüne çıkmasına ve tarafların diplomatik teamülleri bir yana bırakarak birbirlerini üst perdeden eleştirmelerine neden olmuştur. Trump COVID-19'u Çin virüsü olarak tanımlayıp, Çin'i salgınla ilgili gerekli önlemleri almayıp bilgi saklamakla suçlarken Çin Dışişleri Bakanı Wang Yi ABD'de derinlere kök salmış Soğuk Savaş ve Sinofobik düşünce yapısına dayandığı için bertaraf edilmesi COVID-19'dan daha zor olan "politik virüsün" yayılmakta olduğunu belirtmiştir.

Askeri güç, ekonomik kapasite ve teknolojik birikim açısından dünyanın bir numaralı ülkesi olarak kabul edilen ABD salgınla mücadele konusunda düşük bir performans göstermiştir.

Haziran 2020'nin son yarısı itibariyle ülkede vaka sayısı iki milyonu geçmiş, 120.000'den fazla ABD'li ise vefat etmiştir (Worldometer, 2020b). Hızlı test kitlerinin ülke çapında dağıtımında yaşanan problemler, ilk müdahale ekiplerinin ve hastane personellerinin kişisel koruma teçhizatı temini konusunda yaşadığı sıkıntılar ve hastanelerin salgınla mücadele etme konusunda yeter-

Kaynak: Cr

siz kalması ABD'nin liderlik yapma ve kriz çözme becerilerinin hem kendi vatandaşları hem de dünya kamuoyu tarafından sorgulanmasına sebep olmuştur. Pandeminin tetiklediği ekonomik daralma 40 milyondan fazla Amerikan vatandaşının işlerini kaybetmesine neden olurken, George Floyd adlı Afrikalı Amerikalı'nın Minneapolis'te polisin aşırı güç kullanımını sonrası hayatını kaybetmesi yerli halkların etnik temizliği, kölelik ve ırkçılık konularında kabarık bir sicile sahip olan ABD'de birçok eyalette zaman zaman şiddet eylemlerine de dönüşen protesto gösterilerinin patlak vermesine neden olmuştur. ABD Savunma Bakanlığı'nın 1.600 askeri tedbir amaçlı olarak Washington'da konuşlandırması ise iç gerginliğin ciddiyeti hakkında önemli bir ipucu vermektedir.

II. Dünya Savaşı sonrası dönemden itibaren politik, ekonomik ve kültürel liberalizmini bütün dünyanın feyz alması ve takip etmesi gereken ideal bir model olarak sunan ABD, modelin kendi içinde barındırdığı çelişkilerle karşı karşıya kal-

raigStephens

miş ve bu durum da Amerikan istisnacılığı fikrinin uluslararası kamuoyu nezdinde itibar kaybetmesi ve inandırıcılığının zedelenmesi sonucunu ortaya çıkarmıştır. ABD'nin model ihraç politikalarından her zaman rahatsızlık duyan ve Washington'un Hong Kong, Tayvan ve Uygur Türkleri hakkındaki ilgisini ve eleştirilerini toprak bütünlüğüne ve ulusal egemenliğine yönelik bir saldırı olarak değerlendiren Çin, ABD'nin başka ülkelerin iç işlerine karışacağına önce kendi evini düzene sokması yönünde açıklamalar yapmıştır.

Çin, pandemiyi kontrol altına aldıktan sonra kendisine yöneltilen salgın hakkında dünya kamuoyunu geç bilgilendirme, vaka ve ölüm sayıları hakkında yanlış bilgi verme, salgının yayılmasını engellemede yetersiz kalma eleştirilerini bertaraf etmek için yoğun bir kamu diplomasisi atağı başlatmış, medikal malzeme ve tıbbi personel eksikliği yaşayan birçok ülkeye cerrahi maske, test kiti ve kişisel koruma teçhizatı ve salgında deneyimi olan doktor ve sağlık çalışanlarını göndermiştir.

Pekin uluslararası arenadaki salgın kaynaklı belirsizlik ve kargaşadan yararlanarak daha iddialı ve zorlayıcı bir dış politika çizgisi izlemeyi de ihmal etmemektedir. Hindistan ile 1975'ten sonra ilk defa olarak toplamda iki taraftan 20 askerin hayatını kaybettiği sınır çatışmaları yaşanmıştır. Çin ayrıca Tayvan kıyılarına Liaoning uçak gemisini göndermiş ve Güney Çin Denizi'ndeki tartışmalı sularda denizaltı savar sistemlerini kullanarak tatbikatlar gerçekleştirmiştir.

Uluslararası sistemin bir diğer önemli aktörü Rusya ise pandemiye Batı'nın yaptırımları ve düşen petrol fiyatlarının etkisiyle mali sorunlarının derinleştiği bir ortamda yakalanmıştır. Çin ile olan sınırın salgın nedeniyle Ocak ayı sonunda kapatılması ülkedeki ekonomik problemleri daha da arttırmıştır. Vaka sayılarının hızlı artış gösterdiği Rusya 18 Haziran 2020 itibariyle ABD ve Brezilya'nın ardından en fazla sayıda enfekte hastaya sahip (561,091) üçüncü ülke konumundadır (Worldometer, 2020c). Salgın, Devlet Başkanı Vladimir Putin'in ülkenin başında 2036 yılına kadar kalmasını sağlayacak anayasa değişikliklerinin oylanacağı referandumun da Temmuz ayına ertelenmesine neden olmuştur. Rusya, ABD-Çin gerginliğinde pandemiyle mücadele sürecinin politize edilmemesi gerektiği, ülkelerin yaşadıkları güçlüklerden dolayı başka ülkeleri suçlamalarının doğru olmadığı ve salgınla ilgili uluslararası soruşturma taleplerini desteklemeyecekleri yönünde açıklamalar yapmış ve Çin'e daha yakın bir pozisyon almıştır. Salgın kaynaklı kayıpların ve finansal problemlerin Putin'in popülaritesini hızla azalttığı bir ortamda Rusya ülke içindeki düzen ve istikrarı korumaya odaklanmış görünmektedir.

Dünya Bankası'nın tahminine göre ABD ekonomisi bu sene %6,1 oranında daralırken Çin'in ekonomik büyümesi %1 civarında seyredecektir (Huang, 2020). Bu da Çin'in ABD'nin gayri safi milli hâsilasını kısa süre içinde yakalayacağı anlamına gelmektedir. İki devlet arasındaki ticaret hacmi 2019 yılında 559 milyar doları bulmuştur ve ABD Çin'e 107 milyar dolarlık mal satarken Çin'den 452 milyar dolarlık ithalat yapmaktadır (Statis-

ta, 2020). İkili ticari ilişkilerde ABD yönetimini kaygılandıran iki nokta bulunmaktadır. Birincisi Çin'in ABD'ye gittikçe artan oranlarda teknolojik ürün ve hizmet satmasıdır. İkincisi ise özellikle pandemi döneminde ortaya çıkan ABD'nin tükettiği birçok ilacın, ilaç etken maddesinin, biyolojik tıbbi ürünün ve tıbbi cihazın artık Çin'de üretildiği gerçeğidir. Trump döneminde Çinli firmalar (Huawei ve ZTE) hedef alınarak Amerikan şirketlerinin ülke güvenliğine risk teşkil edebilecek firmalardan telekomünikasyon teçhizatı satın almaları yasaklanmıştır. Pandemi sonrası ABD ilaç üretiminin bir kısmını da tekrar ülke topraklarına kaydırmayı planlamaktadır. İkili ticari ilişkilerdeki bu gelgitlere rağmen ABD ve Çin birbirleri için önemli pazarlardır ve Çin'in ABD devlet tahvillerine yapmış olduğu 1,1 trilyon dolarlık yatırım bütçe açığını kapattığı için Washington için oldukça hayatidir.

ABD'nin içinde bulunduğu mevcut ekonomik ve sosyal durum 3 Kasım 2020 tarihinde ABD başkanlık seçimlerinde sandıktan kim çıkarsa çıksın önceliğin içerideki problemlerin çözümü için harekete geçmek olduğunu göstermektedir. İç politikaya odaklanacak olan ABD'nin Çin'i tek başına dengelemesi mümkün görünmemektedir. Bu nedenle ABD'nin son üç yıldır ihmal ettiği çok taraflı kurumlara ve uluslararası ittifaklara tekrar yönelmesi ihtimaller dâhilindedir. Rus-Amerikan ilişkileri bu noktada önem kazanmaktadır.

Rusya, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi üyeliği, zorlayıcı diplomasisi ve nükleer silahları ile hala büyük bir güç sayılsa da ekonomik ve teknolojik düzlemlerde ABD ve Çin ile rekabet edecek kapasitenin gerisindedir. Bu nedenle hem Washington hem de Pekin için önemli bir ortak olabilir. Rusya, devlet egemenliğini önceleyen bakış açısı, Batı tarzı liberal demokratik siyasi sisteme olan muhalefeti ve çok-kutuplu dünya düzeni kurma çabaları ile Çin'e yakın bir dış politika çizgisi izler görünmektedir. Bununla birlikte Rusya hala nüfuz bölgesi olarak gördüğü Orta Asya'da Çin'in iddialı altyapı projesi Kuşak ve Yol İni-

yatifi'nden, Orta Asya cumhuriyetlerindeki yatırımları ile ekonomik nüfuz bakımından kendisini geride bırakmasından ve Konfüçyüs enstitüleri, burs imkânları ve eğitim programları ile bölgedeki Rus kültürel hegemonyasını kırma çabalarından son derece rahatsızdır. ABD, NATO'nun doğuya doğru genişlemesini de-facto olarak sona erdirirse ve Baltık Denizi üzerinden Almanya'ya Rus doğal gazını taşımak amaçlı inşa edilen ve %96'sı tamamlanmış Kuzey Akım 2 boru hattı projesinde çalışan Avrupalı şirketlere yaptırım uygulamak gibi Almanya'nın da şiddetle karşı çıktığı ve Rusya'nın ekonomisini daha da baltalayacak hamlelerden kaçınırsa karşısında Çin'e karşı dengeleme politikasında çok daha uyumlu ve iş birliğine açık bir Rusya bulacaktır.

Kaynakça

- Craig Stephens, <https://www.scmp.com/comment/opinion/article/3078782/us-china-war-words-over-coronavirus-crisis-may-well-reignite-trade>
https://cdn.spark.app/media/atf/image/us_china_virus_w900.webp
<https://encrypted-tbn0.gstatic.com/images?>
- Huang, Y. (2020). How Coronavirus Is Poisoning US-China Relations, One Accusation at a Time. South China Morning Post, 17 June, <https://www.scmp.com/comment/opinion/article/3089131/how-coronavirus-poisoning-us-china-relations-one-accusation-time>.
- Saul Loeb/AFP/GettyImages, <https://www.csis.org/analysis/policy-priorities-us-russia-relations>
- Statista. (2020). Total Value of U.S. Trade in Goods (ExportandImport) withChinafrom 2009 to 2019. 19 June 2020, <https://www.statista.com/statistics/277679/total-value-of-us-trade-in-goods-with-china-since-2006/>.
- Worldometer. (2020a). COVID-19 Coronavirus Pandemic. 18 June 2020, <https://www.worldometers.info/coronavirus/>.
- Worldometer. (2020b). United States. 18 June 2020, <https://www.worldometers.info/coronavirus/country/us/>.
- Worldometer. (2020c). Russia. 18 June 2020, <https://www.worldometers.info/coronavirus/country/russia/>.
- www.clickondetroit.com/resizer/

COVID-19 Sonrası Avrupa Birliği'nin Olası Görünümü

Yunus Karaağaç

Doktora Öğrencisi, İstanbul
Arel Üniversitesi, SBE, Siyaset
Bilimi ve Uluslararası İlişkiler
Bölümü

COVID-19 Sürecinde Avrupa Birliği'nin Siyasi ve Hukuki Durumu

İngiltere'nin Avrupa Birliği'nden (AB) ayrılması, birlik içinde ekonomik kırılmalıkların yaşanması, göçmen karşıtlığı bağlamında çok kültürcülüğün zedelenmesi gibi gelişmeler, COVID-19 öncesinde AB'nin uğraştığı temel problemler olmuştur. Pandemi ile beraber söz konusu problemler derinleşmeye başlamıştır. Özellikle son dönemde üye ülkeler arasındaki güven bağının kopmaya başlaması, ekonomik işbirliğinin insani boyutunda yaşanan zafiyet ve birliğin varoluş sebeplerini sorgulayan tartışmalar (Özay, 2020: 65), gündemin temel parametrelerini meydana getirmiştir.

Sınırların ortadan kaldırılmasının sembolü olan Schengen Antlaşması'nın askıya alınması (Hatip, 2020), üye devletlerin birbirlerinin sağlık yardımlarına ve tıbbi ekipmanlarına el koyma eylemleri (DW, 2020a), COVID-19 sürecinde AB ülkelerinin genel durumuna dikkat çeken olgulardır.

Pandemi sürecinde AB yapısı içinde aksiyon filmlerini andıran ve devlet korsanlığı ile tıbbi casusluğun iç içe geçtiği olaylar şu şekilde yaşanmıştır:

- Çekya, İtalya'ya giden acil yardım malzemesi taşıyan araçlara el koyarak devlet korsanlığı eyleminin başlangıcını oluşturmuştur.
- İtalya ise Yunanistan'a ve Libya'ya giden acil yardım malzemelerine el koymuştur.
- Bu durum karşısında Fransa da, İspanya ve İtalya'ya giden tıbbi malzemeleri zorla bünyesine katmıştır (Sabah, 2020).
- Almanya'nın satın aldığı maskelere ise ABD'nin el koyduğu iddia edilmiştir (DW, 2020b).
- Bu durum karşısında Almanya ise Çin'den ithal edilen ve Almanya üzerinden İtalya'ya gönderilecek maskelere el koymuştur (Yenişafak, 2020).

Bu süreçte ise Çin, 80 ton hacmindeki koruyucu ekipman içeren bir kargo uçağını Varşova'ya göndermiş, Polonya başbakanı Mateusz Morawiecki,

Polonya'ya yaptığı maske bağışı için Çin'e teşekkür konuşması gerçekleştirmiştir. Çekya Cumhurbaşkanı Milos Zeman ise Çin'in koruyucu sağlık teçhizatı konusunda kendileri-ne yardımcı olan tek ülke olduğunu ifade etmiştir (Stojanovic, 2020).

Söz konusu karışıklığa ve hukuksuzluğa tepki gösteren AB Bilim Kurulu Başkanı Mauro Ferrari istifa etmiş, İtalya eski başbakanı Matteo Salvini ise kendilerine ihtiyaç duydukları anda destek vermeyen AB'den çıkma çağrısını sert bir açıklama ile ortaya koymuştur (Sadık, 2020: 97).

COVID-19 sürecinde AB çerçevesinden politik ve hukuk dışı manevralar bu şekilde ilerlerken ülkelerin kendi yurttaşları bazında gerçekleştirdiği sıkı önlemler ise iki temel probleme işaret etmiştir. Bu problemlerden ilkinin sıkı tedbir girişiminde bulunan üye ülkelerin bu süreçten otoriterleşerek çıkma ihtimali, ikincisini ise sıkı tedbirler kapsamında temel hak ve özgürlüklerin askıya alınabilme potansiyeli oluşturmuştur. Macaristan başbakanı Victor Orban'ın girişimleri söz konusu problemlerin pratik yansımalarını içermektedir (DW, 2020b).

Victor Orban, muhalefet partilerinin desteğinden yoksun olarak acil durum yasasını hayata geçirmiş ve bu yasa, AB içinde tartışmalara ve eleştirilere neden olmuştur. Acil durum yasası ile ilan edilen olağanüstü hal sürecinde parlamento seçimleri yenilenmeyecek, bazı yerel yönetimlerin ve muhalefet partilerinin devlet yardımları ciddi oranda azaltılacaktır. Temel hak ve hürriyetleri kısıtlama tehlikesi bulunan olağanüstü hal mevzuatına göre ise vatandaşlar pandemi ile ilgili yalan ve yanlış bilgi vermekten 5 yıla kadar yargılanabileceklerdir. Düzenlenen bu yasa ile suç kapsamının bu denli geniş tutulması hükümetin istemediği haberleri yapan gazetecilere yönelik

bir susturma girişimi olarak görülmüş ve endişe verici olarak değerlendirilmiştir (Bond ve Jakubowska, 2020).

Pandemi Sonrasında Olası Senaryolar

COVID-19 salgını küresel bir problem olarak bütün ülkeleri etkileyerek, ülkelerin çözüm noktasını ulusal seviyeye odaklamıştır. Özellikle Avrupa Birliği içindeki çekişmeler AB üyeleri

arasındaki dayanışmanın ve birlik duygusunun ne kadar kırılma olduğunu göstermiştir (Müftüler-Baç, 2020: 21). Bununla birlikte AB, pandemi tehdidinde ciddi bir kriz sürecinde yakalanmıştır. Göç baskısı altında yükselen milliyetçilik, sosyal refahtan uzaklaşan neoliberal uygulamalar, kuralsızlaşma eğilimi, artan işsizlik, Fransa'daki 'sarı yelekler' hareketi, 2008 krizi sonrası uygulanan ekonomi tasarruf tedbirleri, İngiltere'nin AB'den ayrılması, salgın sürecinde Almanya-Fransa arasındaki statükocu sınırların tekrardan inşası düşüncesi, AB'yi ciddi şekilde sorgulanır hale getirmiştir (Aybar, 2020: 104).

COVID-19'un Çin kaynaklı bir salgın olmasından ötürü küresel çapta oluşan Çin düşmanlığı ve nefreti, Çin'in yaptığı yardım kampanyaları ile tersi yönde gelişim göstermeye başlamıştır. Çin'in özellikle Avrupa ülkelerine gerçekleştirdiği insani ve sağlık malzemesi yardımları ile yürüttüğü kamu diplomasisi (Ulutaş, 2020: 13), AB ülkelerinin Batı merkezli dış politikalarını etkileyecektir. Ayrıca Çin'in dışında Rusya gibi öteki kabul edilen ülkelerin Avrupa'yı bu süreçte yalnız bırakmaması da AB'nin, dış politikada multivektörel bir anlayışa dönebileceğini ve Asya tipi otoriter eğilimlere yaklaşabileceğini olası senaryolara dâhil etmektedir.

COVID-19 sonrasındaki sürecin; tedarik zinciri sağlam, ekonomisi dirençli, halkına güven veren,

güçlü kurumlara ve altyapıya sahip, kriz yönetebilme becerisi üst seviyede olan güçlü devlet imajına evrilmesi beklenmektedir (Ulutaş, 2020: 12). Otoriterliğin ve merkeziliğin önem kazanacağı konusundaki en temel göstergelerden biri küresel ölçekli devam edecek olan ekonomik durgunluktur (Hanioğlu, 2020: 24). Özellikle AB bazında devletin minimize edildiği ekonomik modelin son kertede genel kabul görmeyeceği öngörülmektedir (Aydın, 2020: 41).

Sınırların kapatılması düşüncesi; milliyetçiliğin ve ırkçılığın yeniden filizleneceğine dair bir görünüm arz ederek Avrupa Birliği'nin geleceği üzerinde büyük bir soru işareti oluşturmaktadır. AB ülkelerinin Çin'in sert disiplinle sağladığı kitle kontrolü yöntemlerini ve ulusal egemenlik modelini benimsemeye başlaması, AB'nin geleceğini tehlikeye atmaktadır (Yıldızoğlu, 2020). Burada dikkat edilmesi gereken otoriter rejimlerin güçlenmesi değil, liberal-demokratik yönetimlerin otoriterleşmesidir (Kardaş, 2020). Gelişmeler göstermektedir ki AB ruhu, Çin'in maske diplomasisi karşısında zayıflayacak (Hutt, 2020), otoriter rejimlerle liberal-demokratik rejimlerin işbirliği derinleşecektir.

Sonuç

Öncelikle ekonomik daha sonra teknik ve politik ilişkilerde bütünleşme hedefi doğrultusunda kurulan Avrupa Birliği, birlik içinde sınırların ortadan kaldırıldığı, insan hakları ve uluslararası hukukun temel birleştirici unsur olduğu, ortak para biriminin kullanıldığı, adalet, dış politika ve ekonomi alanlarında bütüncül hareket etmenin ön planda olduğu bir sistemdir.

Fakat etik değerler ve insancıl hukuk temelinde inşa edilen entegre Avrupa sisteminin, pratik boyut kapsamında (ekonomik, demokratik, kültürel) zayıflayacağı ve yakın gelecekte eskisi gibi olamayacağı dile getirilmektedir (Thies, 2012;

Poyraz, 2013; Webber, 2014). Özellikle Avrupa Birliği ülkeleri arasında birlik algısının yerini her ülkenin kendi menfaatine ve ulusalcılık zemininde yükselen ulus devlet fikrine bıraktığı düşüncesi COVID-19 pandemisi sürecinde kendini göstermektedir.

Birlik ruhuna aykırı bir şekilde devletlerin önceliği kendi vatandaşlarına göstermesi ve üye ülkelerin birbirlerine karşı sağlık ve teknik malzemeler konusunda devlet korsanlığı penceresinden yaklaşması, pandemi sonrasında demokratik teamüllerden otoriterleşmeye kaymaya başlayan tutumlara ve ulus-devlet fikrini önceleyen milliyetçi devlet düşüncesine dikkat çekmekte, liberal demokratik AB ülkeleri ile Çin ve Rusya gibi otoriter ülkeler arasındaki ilişkilerin kökleşeceği öngörülmektedir.

Kaynakça

- Aybar, Sedat, “Küresel İktisadi Dönüşüm Dinamiklerinin Jeopolitik Yansımaları”, Dışişleri Bakanlığı Stratejik Araştırma Merkezi (Der.), Covid-19 Sonrası Küresel Sistem: Eski Sorunlar, Yeni Trendler içinde, Ankara, SAM Yayınları, ss. 102-106, 2020
- Aydın, Mustafa, “Covid-19 ve Uluslararası Düzen”, Dışişleri Bakanlığı Stratejik Araştırma Merkezi (Der.), Covid-19 Sonrası Küresel Sistem: Eski Sorunlar, Yeni Trendler içinde, Ankara, SAM Yayınları, ss. 40-44, 2020
- Bond, I. ve JAKUBOWSKA, A. G. (2020), COVID-19: Can the EU avoid an epidemic of authoritarianism? Centre for European Reform, 09.04.2020, https://www.cer.eu/sites/default/files/insight_IB_AG.9.4.20_0.pdf, (Erişim 25.05.2020).
- DW. (2020a), “Salgında maske savaşları”, Deutsche Welle Türkçe, <https://www.dw.com/tr/salg%C4%B1nda-maske-sava%C5%9Flar%C4%B1/a-53010311> (Erişim 16.05.2020).
- DW. (2020b), “FR: Koronadan sonra Macaristan’da demokrasi olmayacak”, Deutsche Welle Türkçe, <https://www.dw.com/tr/fr-koronadan-sonra-macaristanda-demokrasi-olmayacak/a-52964847> (Erişim 25.05.2020).
- Hanioglu, M. Şükrü, “Covid-19 Sonrası Küresel Düzen: İki Seçenek”, Dışişleri Bakanlığı Stratejik Araştırma Merkezi (Der.), Covid-19 Sonrası Küresel Sistem: Eski Sorunlar, Yeni Trendler içinde, Ankara, SAM Yayınları, ss. 24-28, 2020
- Hatip, Yusuf, “Avrupa’da Kovid-19 Salgını Schengen’i Vurdu”, Anadolu Ajansı, 18.03.2020, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/avrupa-da-kovid-19-salgini-schengen-i-vurdu/1770073> (Erişim 16.05.2020).

- <https://i2.wp.com/asiatimes.com/wp-content/uploads/>
- <https://cms.qz.com/wp-content/uploads/2018/11/French-yellow-vest-protesters-demand->
- Hutt, David, "EU splitover China's 'face mask' diplomacy", Asia Times, 28.03.2020, <https://asiatimes.com/2020/03/eu-split-over-chinas-face-mask-diplomacy/> (Erişim 18.05.2020).
- Kardaş, Tuncay, "Covid-19 Pandemisini Yeniden Düşünmek", Dışişleri Bakanlığı Stratejik Araştırma Merkezi (Der.), Covid-19 Sonrası Küresel Sistem: Eski Sorunlar, Yeni Trendler içinde, Ankara, SAM Yayınları, ss. 45-49, 2020
- Lightspring / Shutterstock.com
- Müftüler-BAÇ, Meltem, "Küresel Salgın Tehdidi Altında Küresel Sistem", Dışişleri Bakanlığı Stratejik Araştırma Merkezi (Der.), Covid-19 Sonrası Küresel Sistem: Eski Sorunlar, Yeni Trendler içinde, Ankara, SAM Yayınları, ss. 20-23, 2020
- Özay, Mehmet, "Covid-19, Ulus Devlet ve Risk Toplumu", Dışişleri Bakanlığı Stratejik Araştırma Merkezi (Der.), Covid-19 Sonrası Küresel Sistem: Eski Sorunlar, Yeni Trendler içinde, Ankara, SAM Yayınları, ss. 62-66, 2020
- Sabah, "Corona virüsü son dakika haberi: Avrupada maske savaşları başladı! Bunun adı korsanlık! Fransada eklendi...", Sabah Gazetesi, 03.04.2020, <https://www.sabah.com.tr/dunya/2020/04/03/corona-virusu-son-dakika-haberi-avrupada-maske-savaslari-basladi-bunun-adi-korsanlik-fransada-eklendi> (Erişim 17.05.2020).
- Sadık, Giray, "Covid-19 Sonrası Küresel Güvenlik Trendleri", Dışişleri Bakanlığı Stratejik Araştırma Merkezi (Der.), Covid-19 Sonrası Küresel Sistem: Eski Sorunlar, Yeni Trendler içinde, Ankara, SAM Yayınları, ss. 97-101, 2020
- Stojanovic, Dusan, "China's 'Mask Diplomacy' Wins Support in Eastern Europe", U.S. NEWS, 14.04.2020, <https://www.usnews.com/news/world/articles/2020-04-14/chinas-mask-diplomacy-a-hit-in-virus-plagued-eastern-europe> (Erişim 17.05.2020).
- Thies, Wallace J. "Is the EU Collapsing?", International Studies Review, Vol: 14, No: 2, 2012, pp.225-239.
- Ulutaş, Ufuk, "Koronavirüs Sonrası Küresel Trendler", Dışişleri Bakanlığı Stratejik Araştırma Merkezi (Der.), Covid-19 Sonrası Küresel Sistem: Eski Sorunlar, Yeni Trendler içinde, Ankara, SAM Yayınları, ss. 10-19, 2020
- Webber, Douglas, "How likely is it that the European Union will Disintegrate? A Critical Analysis of Competing Theoretical Perspectives", European Journal of International Relations, 2014, Vol: 20, No: 2, pp. 341-365.
- www.ineteconomics.org
- https://www.dw.com/image/53059418_303.jpg
- Yenişafak, "Avrupada 'maske' savaşları: Fransa, İtalya ve İspanya'nın maskelerine el koydu", Yenişafak Haber Merkezi, 03.04.2020, <https://www.yenisafak.com/koronavirus/avrupada-maske-savaslari-fransa-italya-ve-ispanyanin-maskelerine-el-koydu-3532862> (Erişim 17.05.2020).
- Yildizoğlu, Ergin, "Koronavirüs (Covid-19) sonrası küreselleşme bitti mi, yeni süreci Çin mi yönetecek?", BBC Türkçe, 19.03.2020, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-51955474> (Erişim 16.05.2020).

Pandemi Döneminde Mülteci ve Göçmenler

Güneş Koç

Dr.Öğr. Üyesi, İstanbul Arel
Üniversitesi, İİBF, Uluslararası
İlişkiler (İngilizce) Bölümü.

Korona bir sınır meselesini gündemimize soktu. Sosyal mesafe, bedenlerin ve yüzeylerin birbirlerine değmesi ve değmemesine dair bir sınır meselesine dönüştü. Sınır aynı zamanda ulus devletlerin sınırlarının birbirine kapanması, şehirlerin arasına sınırların koyulması, insanların birbirine sınır ve mesafe koyması, belli ölçüde üretimin azalması ve iş yerlerinin kapatılması, masalar, sandalyeler arasına sınır koyulması gibi çok yönlü bir sınır meselesini ortaya çıkarttı. Bu sınır meselesi aynı zamanda sınıfsal bir sınırı da açığa çıkarttı. Kovid sürecinde orta sınıfların, beyaz yakalıların çalışma hayatını eve aktarabildiği, evden çalışmaya başladığı, üst sınıfların kendi kaçacak alanlarını yarattığı bir dönemde sınıfsal anlamda bir ayrışma yaşandığını gözlemlemek mümkün oldu. Bu anlamda işçiler, alt gelir grubu çalışanlar işe gitmeye ve ön saflarda çalışmaya devam etmek zorunda kaldılar. Sınıfsal ayrımın ön plana çıkmış olduğu bu süreçte, pandemi aslında yeni bir sınırın daha, sınıflar arasındaki ayrım ve sınırın altını çizmiş oldu. Diğer yandan pandemi gündeme girmeden önce Yunanistan sınırındaki göçmenlerin sınırda verdikleri kabul edilme ve mülteci haklarının tanınmasına dair mücadeleden söz etmekte fayda var. Mültecilerin sınırda verdikleri mücadele insan haklarına, kabul edilmeye ve de tanınmaya dair bir sınır mücadelesi idi. Pandemi süreci yaşanırken bu sınır mücadelesi aslında sınırın bir ayrıma işaret ettiğini ve bu ayrımın aynı zamanda mülteci sorununda da kendisini gösteren bir ayrıma dönüştüğünü gösterdi. Sınıfsal olan bu ayrım aynı zamanda mülteci meselesinde ırksal, etnik kökensel ve toplumsal statüye dair bir ayrımla birlikte pandemi sürecinde yeniden mülteci sorununun sınıf ve kimlik meselesiyle gündeme girmesine sebep oldu. Biyopolitika olarak mülteci meselesi Foucault (2015) ve Agamben (2001) tarafından dile getirilen kimin yaşatılacağına karar veren iktidarların ırk ve sınıf meseleleri pandemi sürecinde hem sınıfsal bir mesele olarak hem de bir mültecilik sorunu olarak kendisini gösterdi.

20 Haziran Dünya Mülteciler Günü öncesinde Birleşmiş Milletler Göç Örgütü'nün açıkladığı Küresel Eğilimler Raporu'na göre dünyadaki 2019 yılı sonu itibarıyla mülteci sayısı 79,5 milyon kişi kadar ve bu kişiler savaş ve yoksulluk sebebiyle zorla yerinden edilmiş olan kişiler olarak adlandırılmaktadır. Türkiye'de ise yüzde 92'si Suriyeli olmak üzere toplam 3,9 milyon yerinden edilmiş kişi yaşamaktadır. Türkiye'deki 3,6 milyon Suriyeli'nin 1,6 milyonunu ise çocuklar oluşturmaktadır (Öztürk, 2020). Mültecilerin yaşamları tüm dünyada gitgide daha da zorlaşan bir hal almış durumda. Yunanistan sınırındaki mülteciler Kovid sürecinden önce sınırda ve sınırdan içeriye girmek için verdikleri mücadeleyle görünür oldular. Yunanistan sınırında her türlü polis ve sivil şiddete maruz kalan mülteciler, Kovid sürecinin başlamasıyla birlikte bir anda medyanın gündeminden düştü. Mültecilerin bir kısmı kendi imkânlarıyla kayıtlı oldukları illere dönmeye çalıştı, geri kalanları ise Göç İdaresi tarafından 14 günlük karantına sonrasında, Çanakkale, İzmir gibi yerlere bırakıldı. Yiyecek ve içecek gibi temel ihtiyaçlardan mahrum kalan bu insanlar, aynı zamanda kalacak yerleri olmadan sokağa bırakıldılar (Gazete Alın-teri, 2020). Bir yandan da 'korkutucu öteki' (Ahmed, 2015) olarak mülteciler, Yunanistan tarafından, Yunanistan'ın kıyı kasabalarına geçecekleri ve yeniden sınır meselesinin öznelere olacakları endişesini doğurdu. 13 Nisan Pazartesi ve 14 Nisan Salı günlerinde Göç İdaresinin bu mültecileri kayıtlı oldukları illere geri götürmelerinin ardından 'korkutucu öteki' (Ahmed, 2015) olan mültecilerin görünürlükleri yeniden azaldı.

Yunanistan sınırında hak mücadelesi veren mülteciler tam olarak yerleşmemiş oldukları Türkiye'de ve içerisinden girmeye çalıştıkları AB sınırından şiddetle uzaklaştırılmalarının ardından, Türkiye'de kayıtlı oldukları illere döndüler. Bu sınır hareketleri esnasında yersiz yurtsuzluk

durumları daha da derinleşen mülteciler, diğer taraftan pandemiyle birlikte tümüyle 'çıplak yaşama' (Agamben, 2001) fırlatılmış olarak kendilerini bir varoluş mücadelesi içerisinde buldular.

Pandemi döneminde hem mülteci kampları hem de mültecilerin yoksulluk ve dışlanma içerisinde geçmekte olan hayatları kimin yaşatılacağına karar veren biyopolitik iktidarların, salgın, yoksulluk ve mültecilik kavramları üzerinden yeniden görünür olmasını sağladı.

Pandemi Günlerinde Mülteci Kamplarının Durumu

BM'nin tespitlerine göre dünya genelinde 30 Milyon mülteci var ve bunlar virüsün yayılmasına uygun şartlarda yaşamakta ve mülteci kamplarında gerekli tedbirler alınmamakta (Yeni Asya, 2020). Kapasitesinin üzerinde insan istihdam eden mülteci kamplarında temiz su veya kanalizasyon erişimi sınırlı olduğu gibi, sık sık el yıkamak veya sosyal mesafe kurmak da bir o kadar zor olmakta. Dünyanın birçok yerindeki mülteci kampları, yeterli miktarda su ve sabundan yoksun oldukları gibi, yok olan klinikler de bu koşulları derinleştiriyor. Mültecilerin toplu halde ve dar bir alanda sayıları kalabalık bir şekilde bir arada tutulma koşulları da göz önünde bulundurulduğunda salgın hastalıklar açısından mülteci kampları oldukça büyük risk taşımakta. Bilhassa Afrika, Orta Doğu ve Asya'daki mülteci kampları, sağlık hizmetlerine ve temel ihtiyaçlara sınırlı erişim, travmatize ve iyi beslenmemiş insanlarla dolu olması nedeniyle salgın hastalıkların yayılmasını kolaylaştırıyor. Bu kamplarda geniş aileler, çamur zeminli branda barınaklarına sıkışık hallerde yaşamaktalar. Bu duruma Bangladeş'teki nüfus yoğunluğu New York'unkinden yaklaşık dört kat daha fazla olan mülteci kampı, Kenya'daki 200 bin kişiyle sadece sekiz doktorla mücadele eden mülteci kampı, yine benzer bir şekilde Yunanis-

tan'ın Lesbos kentindeki 18 bine yakın mültecinin yaşadığı ancak 3.000 kişi kapasiteli olan mülteci kampı örnek gösterilebilir ("Yunanistan'ın Midilli Adasındaki", 2019). Diğer yandan Avrupa genelinde de mülteciler sağlık, beslenme ve temiz su gibi temel gereksinimlere erişim sorunu yaşamaktalar (Akdeniz, 2020). Örneğin Suriye'deki bir yerleşim bölgesinde, Korona virüsüne benzeyen semptomlar hastalar arasında görüldü ve bu semptomlardan ölen hastalar oldu ne var ki tıbbi ekipman ve tıp personelinin yoksun olduğu için bu hastalar yeterli ölçüde tedavi edilemedi ve bunun sonucunda hayatlarını yitirdiler (BBC, 2019).

Türkiye'de ise yoksulluk ve ayrımcılığın birçok türüne maruz kalan mülteciler-göçmenler pandemiden hem yoksulluk hem de ayrımcılık sebebiyle en çok etkilenen kesim oldu. Dünya Doktorları 2019 Raporuna göre, Türkiye'de, her 5 mülteci den 1'inin temiz içme suyuna, her 3 mülteci den 1'inin ise hijyen maddelerine erişimi yok (Gazete Alın-teri, 2020). Yoksul bölgelerde hem temel ihtiyaçlar eksik olduğundan ötürü hem de insanlar daha dar ve sıkışık alanlarda bir arada yaşadıklarından ötürü, salgın hastalıkların yoksul bölgelerde yayılma hızının daha yüksek olduğunu söylemek yanlış olmaz. Diğer yandan sadece mülteci kamplarında değil, İstanbul ya da Şanlıurfa gibi büyük şehirlerde de mülteci aileler temiz suya erişim, atık tahliyesi ve hijyen koşullarının olmadığı meskenlerde yaşamak mecburiyetinde olabilmekteler (Gazete Alın-teri, 2020).

Korona sürecinde Türkiye'deki mültecilerin ve göçmenlerin durumu ve 'sınırın ötesinde kalanların' Korona deneyimlerine dair...

Korona sürecinde görünmez olan mülteciler, pandemiden çok etkilenen ne var ki sesleri de en az duyulan kesim oldu. Türkiye'deki mültecilerin yüzde 70'i pandemi sürecinde işini kaybetti. Dün-

ya Mülteci Günü öncesinde yayımlanan Uluslararası Kızıllaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu araştırmasına göre, ‘Türkiye’de araştırmaya katılan mültecilerin yaklaşık %70’i pandeminin başlangıcından bu yana işlerini kayb ettiklerini raporladı. Ek olarak, %80’e yakını gündelik masraflarının gözle görülür şekilde arttığını belirtti. Araştırmada, bu ve diğer faktörlerin çok sayıda mülteci ailenin aşmakta zorlandığı büyük bir ekonomik uçurum yarattığı belirtilen çalışmada, mülteci ailelerin yarısından çoğunun bu masrafları karşılamak için borç almayı da içeren çeşitli yollar bulmaya mecbur bırakıldığı ifade edildi’ (Öztürk, 2020). Pandeminin ortaya çıkardığı durum, sınıfsal ve kökensel ayrımların daha da ortaya çıkmasına ve toplumsal uçurumun derinleşmesine sebep oldu.

Uluslararası Kızıllaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu Başkanı Francesco Rocca’nın araştırmanın bulgularıyla ilgili yaptığı açıklama pandemi esnasında ve sonrasında yoksulluk sınırı altında

yaşayan ve geçimlerini sağlayamayan mültecilerin kazandıkları gelirleri de kaybederek, ilaç ve gıdaya da içeren temel ihtiyaçlarından kısımaya zorlandıklarını dile getirmekte (Öztürk, 2020).

Korona sürecinde Türkiye’deki mültecilerin-göçmenlerin durumunu anlamak için İltica ve Göç Araştırma Merkezi (IGAM)’nin Keçiören ve Altındağ semtlerindeki mültecilere dair gözlemlerinden şu alıntılar yapılabilir: Korona salgını birçok mültecinin kayıt dışı olarak çalıştığı iş yerlerinin kapanmasına sebep oldu. İşyerlerinin işten çıkarma kararlarında da önce Suriyeliler ardından diğer mülteciler bulunmakta. Mültecilerin en temel sorunları arasında açlık, kötü beslenme, temiz su ve hijyen malzemelerini bulamamak yer almakta. Kamu kurumlarının, belediyelerin yardım programları mültecileri dışlamakta. Dil meselesi sağlık hizmetleri başta olmak üzere çeşitli hizmetlerden yararlanabilmeleri için mültecilerin önündeki en önemli engellerden birisini teşkil etmekte. Ayrıca uzaktan eğitimi izleme donanı-

mına sahip olmayan mülteci öğrencilerinin eğitimi aksamakta (Çorabatır, 2020). Diğer taraftan Tarlabası Dayanışma Topluluğu'nun mülteciler ve göçmenler üzerine çalışmalarından alınan haberlere göre, İstanbul'un farklı bölgelerinde zor şartlar altında yaşam savaşı vermekte olan mültecilerin Tarlabası'nda sosyal mesafe kurallarının hiçe sayıldığı evlerde yaşadıkları da bu gözlemlerden yola çıkarak yapılabilmekte (Yıldırım, 2020).

Kalabalık evlerde ve açlık sınırında yaşayan göçmenlerin, Korona salgını esnasındaki temel sıkıntılarını işsiz kalmak ve temel yaşam gereksinimlerine ulaşmanın güçlükleri oluşturmakla birlikte, uğradıkları ırkçılıktan da söz etmek gerekiyor. Evrensel gazetesine Ercüment Akdeniz'in sorularını yanıtlayan bir Suriyeli göçmen kadın, 12 kişilik bir ailede yaşadığını, evde Korona salgınından önce üç kişinin çalıştığını, şu an ise sadece kendisinin çalıştığını dile getiriyor ve eve ekmekten başka bir şey götüremediğini söylüyor. Maske dışında hiçbir koruma önleminin olmadığını, ayrıca insanların Suriyelilere olan ırkçı tavırlarının arttığını, Korona'yı ülkeye Suriyeliler'in getirdiğini söylediklerini ve bu tip ırkçı mobinge uğradıklarını dile getiriyor (Evrensel, 2020a). Gazete Duvar'a verdiği röportajda Shadi, 'Geçici koruma altındaki Suriyeliler için, durum normalden de sağlık hizmeti almak zordu' (Evrensel, 2020b) diyor ve Korona esnasında aile hekimlerine gittiklerinde numara aldığı halde "Senin sıran geçerli değil" itirazıyla karşılaştığını, "Bizim doktorlarımızı çalıştırıyorsunuz, kendi doktorlarınıza muayene ettirmiyorsunuz" (Evrensel, 2020b) denilerek taciz edildiklerini belirtmekte. Yaser ise maruz kaldıkları ırkçılıktan ötürü hastalansa bile hastaneye gitmeyi düşünmediğini söylüyor. Fatih'te oturan amcası hastalandığında acil serviste 'Burada Türklere bile yetişemiyor doktorlar, bir de siz çıktınız' diye üzerine yüründüğünü ve hastaneye gitmek yerine kendilerine evde bakmaya çalıştıklarını dile getiriyor (Evrensel, 2020b). Kayıtsız mültecilerin ise kimliksiz-kayıtsız olmaları sebe-

biyle hastanelere yaptıkları başvuruların kabul edilmediği ve kayıtsız mültecilerin hastanelerde tedavi görmediği İstanbul Barosu İnsan Hakları Merkezi tarafından saptandı. Bu mültecilerin ve göçmenlerin ayrıca hastane girişlerinde hastane polisi tarafından idari gözetime alınmak ile de tehdit edildikleri kaydedildi (Evrensel, 2020b).

Pandeminin en çok etkilediği kesimler arasında yer alan toplumun alt gelir gruplarının sosyal tabaka olarak en alt kesiminde yer alan mülteci ve göçmenlerin, kökenlerinden ötürü de ırkçılıkla yoksulluk arasındaki sarkaçta sürdürdükleri yaşamları içerisinde göçmenler hem görünmezleştirdi hem de sesleri duyulmaz oldu. Göçmenlerle toplumun geri kalanı arasındaki ayrım ırk, kimlik, sınıf sınırlarına çarparak derinleşti. İktidarların biyopolitik bir araç olarak kullandığı göçmenler aynı zamanda biyopolitik iktidarların kimin yaşatılacağına karar verdikleri yönetimsellikte, pandemiyle birlikte çıplak yaşamın içerisine fırlatıldılar ve güvencesizliğin her türünün yanı sıra salgınla da daha zorlu bir mücadelenin içerisine sürüklendiler. Bununla birlikte sınıfsal ve sosyal güvencesizliğin mülteciler üzerindeki yapısal şiddeti arttıracığını aynı zamanda çocuk işçilikten toplumsal cinsiyet temelli şiddetin artmasına kadar birçok sonucunun olacağını da dile getirmek mümkün.

Kaynakça

- Agamben, G. (2001).Kutsal İnsan. Ayrıntı Yayınları.
- Ahmed, S. (2015).Duyguların Kültürel Politikası. Sel Yayıncılık.
- BBC., (2019), Yunanistan'ın Midilli adasındaki mülteci kampında kalan çocuklar 'ölmek istediklerini' söylüyor. BBC Türkçe
<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50822715>
- Evrensel.,(2020a). 'Korona günlerinde mülteciler biyolojik silah muamelesi görüyor!' EvrenselGazetesi. <https://www.evrensel.net/haber/401782/korona-gunlerinde-multeciler-biyolojik-silah-muamelesi-goruyor>
- Evrensel., (2020b)Kayıtsız mülteciler, koronavirüs belirtisi taşımalarına rağmen hastaneye alınmadı. Evrensel.
<https://www.evrensel.net/haber/401312/kayitsiz-multeciler-koronavirus-belirtisi-tasimalarına-ragmen-hastaneye-alinmadi>
- Çorabatır, M. (2020, Nisan 30). Mültecilerin korona ile imtihanı. Fikirturu.
<https://fikirturu.com/toplum/multecilerin-korona-ile-imtihani/>
- Foucault, M. (2015).Biyopolitikanın Doğuşu College De France Dersleri 1978-1979. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Öztürk, F. (2020, Haziran 20). Dünya Mülteci Günü: Türkiye'deki mültecilerin yüzde 70'i pandemi sürecinde işini kaybetti. BBC, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-53119206>
- GazeteAlinteri., (2020). Halkların Köprüsü Derneği: Mültecileri yalnız bırakmadık. Alinteri 21'inci yy'asosyalizmi yazacağız! <https://gazete.alinteri1.org/halklarin-koprusu-dernegi-multecileri-sahipsiz-birakmadik>
- YeniAsya, (2020). Mülteciler için korona alarmı. YeniAsya. https://www.yeniasya.com.tr/gundem/multeciler-icin-korona-alarmi_515313
- Yıldırım, U. (2020, Aralık 04). Korona mültecileri de vurdu. Sabah. <https://www.sabah.com.tr/yasam/2020/04/12/korona-multecileri-de-vurdu>
<https://www.afro.who.int/sites/default/files/2019-12/Barasalogho-1-8.jpg>
<https://i12.haber7.net//haber/haber7>
https://www.dw.com/image/52680259_303.jpg

COVID-19 Pandemisinin Kamu Politikalarına Etkisi

Çiğdem Sofuoğlu

Araştırma Görevlisi, İstanbul
Arel Üniversitesi, İİBF, Siyaset
Bilimi ve Kamu Yönetimi

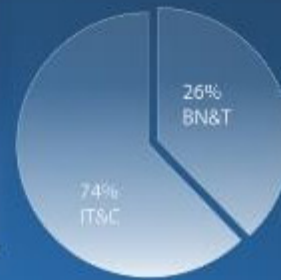

Projected sales of main products in 2013

Distribution of market share among the major industry players

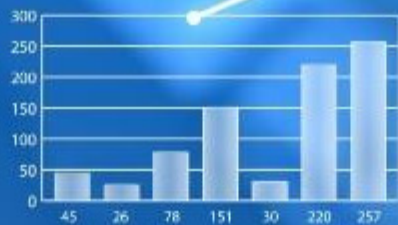
Distribution of market share among major industry players: IT & C and BN & T was 74% and 26% percent respectively. A further change in the economic situation in the market will be characterized by a more equal distribution of market share major players

Share of market activity

Changes in the activity of the active and passive market is uncertain. Established positive trends in various market segments.

Projected sales of main products in 2013

COVID-19 pandemisi, askeri alana büyük yatırımlar yapan ülkelerin, sağlık sistemlerini tehdit eden bir virüsle savaşmaya ne kadar hazırlıksız olduklarını göstermiştir. Bundan dolayı birçok ülkede pandemiye yönelik farklı yaklaşımlar sergilenmiş ve çeşitli politika seçenekleri tercih edilmiştir. Karar alma aşamasında maliyet-fayda analizi hangi politikaların ne ölçüde uygulanacağını belirlediğinden, önemlidir. Her krizin bir fırsat penceresine gebe olduğu düşü-nülecek olursa, Türkiye'deki kamu politikalarına bu çerçe-veden bakmak ve geleceğe dair bir resim çizmek faydalı olacaktır. ,

Maliyet-Fayda Analizi Çerçevesinden COVID-19

Maliyet-fayda analizi, ussal karar alma süreçlerinde sık kullanılan bir yöntemdir. Analiz, karar alıcının yapabileceği bir seçimin getirileri ve götürülerinin belirlenmesinin ardından bu iki ögenin karşılaştırılması ile gerçekleştirilir. Bu doğrultuda eğer fayda, maliyetten fazla ise karar alıcı seçimi gerçekleştirir ancak fayda, maliyetten düşük ise karar alıcı başka seçenekleri değerlendirmeye yönelecektir. Öte yandan maliyet ve faydanın her zaman ölçülebilir değerler içermesi beklenemez. Dolayısıyla, maliyet ve faydanın ne olduğunun belirlenmesinin ardından toplam değer ölçülmesi ve karar alma sürecinin ideal biçimde işleyebilmesi için sorulması gereken başka bir soru daha vardır: Ne kadar? Bu sorunun cevabına marjinal maliyet ve marjinal faydanın incelenmesi ile ulaşılır. Marjinal fayda, karar uygulanmaya devam ettiği sürece azalma eğiliminde olacaktır. Marjinal maliyetin ise zamanla yükselmesi beklenir. Karar alıcı için en uygun seçim ise, grafik üzerinde düşünüldüğünde biri yükselen biri azalan iki eğrinin kesiştiği noktadır. Kısaca, bu aşamada bir kamu politikasının uygulanıp uygulanmayacağı ile değil, ne kadar uygulanması gerektiği ile ilgilenilir. Devletin izleyebileceği politikalar, eylemsizlik ile sokağa çıkma yasağı olmak üzere iki uç noktaya sahip doğrusal bir çizgi üzerinde herhangi bir noktada düşünülebilir. Bu noktada, pandeminin etkilerini azaltmak adına devletin hiçbir

eylemde bulunmaması sonucunda azami düzeyde yaşanacak can kayıpları büyük bir maliyettir. Öte yandan pandeminin ne kadar süreceğine dair bir bilgi olmamasından doğan belirsizlik ortamında kapanmaya gidilmesi ve sokağa çıkma yasağının ilan edilmesi, ciddi mali kayıplara yol açacaktır. Peki, COVID-19'a yönelik kamu politikalarını belirleyen maliyet ve fayda unsurları nelerdir?

COVID-19'un Maliyeti

Bilinen bir çözümü olmamasından ötürü COVID-19 pandemisi için izlenebilecek en iyi yol hastalığın azaltılmasını sağlayacak tedbirlerin uygulanmasıdır. Bu tedbirler kişisel ve toplumsal düzeyde farklı şekillerde tezahür eder. İlk vakanın Türkiye'de görülmesinden itibaren devlet yetkililerinin en çok üzerinde durduğu tedbirler, kişilerin kendi karantinalarını yaratmaları, el hijyenine dikkat etmeleri ve maske takmalarıydı. Bu noktada devlete düşen ise, vatandaşların bilgilendirilmesi, vatandaşlara gerekli sağlık hizmetinin verilmesi, pandeminin ekono-mik etkilerinin en aza indirilmesi gibi birtakım toplumsal ölçekli önlemlerdi. Sosyal mesafe uygulamaları, sağlık masrafları, hastalığa yakalanma ve ölüm risklerini azaltma açısından marjinal fayda artarken; kişinin kendine ve ailesine ayıracak zaman bulması, stresten uzaklaşması, iyi beslenmesi gibi psikolojik marjinal faydalar gözlemlenebilir. Madalyonun öbür yüzüne bakıldığında ise sosyal mesafe uygulamalarının en büyük marjinal maliyetlerinden biri iş ve gelir kaybıdır.

Buna ek olarak yüz yüze gerçekleştirilen eğitimin ani ve alışılmadık bir şekilde sanal ortama taşınması zorunluluğu, eğitim kalitesini olumsuz yönde etkileyeceğinden, bunun da bir maliyet olarak değerlendirilmesi gerekir. Sosyal mesafenin kişilere psikolojik açıdan yarar sağlamanın yanı sıra sosyalleşmenin azalması, alışkanlıkların ve etkinliklerin kısıtlanması sebebiyle doğabilecek anksiyete ve depresyon gibi olumsuz etkilerinin olması da beklenilir bir durumdur. Kısaca psikolojik açıdan yarar yükseldiği gibi düşüş de gösterebilir. Yani, kişiler bu süreci farklı biçim-

lerde algılayacak ve yaşayacaklardır. Bu da onları sosyal mesafe konusunda farklı seçimler yapmaya iter. Bu farklılara neden olan temel unsurlar ise bilgisizlik, bilgi kirliliği ve bilgi eksikliğinden kaynaklı belirsizliktir (Thunström, Newbold, Finnoff, Ashworth&Shogren 2020). Dolayısıyla, devlete düşen süreci olabildiğince şeffaf yöneterek ve bilginin toplumun bütün kesimlerine olabildiğince net ulaşmasını sağlayarak bu bilgisizlik durumunun önüne geçmektir. Böylelikle kişiler kendi maliyet-fayda analizlerini yaparak en uygun seçimler yapacaklardır. Bu açıdan test sayısının yüksek tutulması da bilginin zaman içerisinde artmasını sağlamada oldukça kıymetlidir. Öte yandan, yaş, cinsiyet, ırk, sağlık durumu, iş, gelir düzeyi, konum, kültür gibi çeşitli etmenler yüzünden kişiler farklı maliyetlere ve faydalara sahip olduklarından farklı seçimler yapacaklardır. Virüsün bulaşıcılığı göz önünde bulundurulursa, sosyal mesafeye uymama yönündeki bireysel tercihler, başka kimseleri etkileyeceğinden dış bir maliyet de söz konusu olacaktır (Bethune&Korinek, 2020). Bunun bir diğer sonucu da –İtalya örneğinde görüldüğü üzere- sağlık sisteminin yaşayacağı yoğunluk nedeniyle tıkanması sonucu virüs kaynaklı

veya virüsten bağımsız hastaların tedaviye ulaşmada sorun yaşamalarıdır. Bütün bunların ışığında, devletin, dış maliyeti azaltacak, birey bazında sosyal mesafeye uyulmasının maliyetini azaltırken faydasını artıracak, bilgiyi artıracak politika seçimlerinde bulunması gerektiği söylenebilir.

COVID-19'un Etkisinin Azaltılmasına Yönelik Türkiye'deki Uygulamalar

Türkiye'de ilk vakanın görüldüğü tarihten itibaren devletin uygulamaya başladığı bulaş zincirinin takibi ve test edilme yöntemi ile yurt dışından gelenlere yönelik on dört günlük karantina uygulamaları hem maliyeti düşüren hem de faydayı yükselten uygulamalar olduğundan işlevseldir. Çevrimiçi eğitime geçirilen yirmi yaş altındaki gençler ve risk grubu olan altmış beş yaş üstündeki yetişkinlere uygulanan sokağa çıkma yasakları da yine bu minvalde değerlendirilebilir. Hafta sonu uygulanan genel sokağa çıkma yasakları ise keyfi olarak kamusal alanlarda bulunmanın önüne geçmiş ve bu açıdan faydalı olmuştur. Ancak hastaların, virüse yakalanmadan önce son iki hafta içerisinde buldukları mekânları kamu ile paylaşan Singapur ve Güney Kore gibi örnekler ile

kiyaslandığında Türkiye'nin sürecin şeffaf yönetilmesi açısından eksik kaldığı görülmektedir. Zaman ile ivme kazanan test sayılarına rağmen bilgi kirliliğinin önüne geçilmede başarılı olunamamıştır. Pandeminin ekonomik etkilerini azaltmak adına ise Ekonomik İstikrar Kalkanı adındaki 100 milyar lira değerinde bir paket kamuya duyurulmuştur. Paketin içeriğinde birtakım sektörleri katma değer vergileri ve sigorta primlerinin altı ay, etkilenen firmaların borçlarının üç ay ertelenmesi, en düşük emekli maaşının yükseltilmesi, esnek ve uzaktan çalışmanın teşviki gibi maddeler yer almıştır.

Krizin Fırsata Çevrilmesi Mümkün Mü?

John F. Kennedy, 1959 yılındaki başkanlık yarışlarında Çince kriz kelimesinin yazımının iki karakterden oluştuğunu; bunların birinin tehlikeyi diğerinin ise fırsatı temsil ettiğini konuşmalarına eklemiştir (Zimmer, 2007). Kapitalizmin yaratıcı yıkım mantalitesi ile el ele giden bu anlatım, krizlerin aynı zamanda birer fırsat penceresi olduğunun altını çizmektedir. Diğer bir deyişle, yeninin yaratımına ancak eski olanın yıkımı ile ulaşılabilir. Pandemi ile beraber gündelik hayatın eski ve yeni olmak üzere iki normallik durumu –en azından söylem düzeyinde– ortaya çıkmıştır.

COVID-19'un dünyayı şekillendirmesi beklenmektedir ve yeni normalin ne olacağına dair senaryolara odaklanılması önümüzdeki yeniden şekillenme sürecinin kontrollü yönetilmesini beraberinde getireceğinden oldukça önemlidir. Günümüz dünyasının geldiği noktada, teknoloji

eskinin yıkımı için bir fırsat sunmaktaydı ancak bu değişimi tetikleyici bir krize ihtiyaç duyulmaktaydı. Yaşanan sağlık krizi ve bunun süregelen ekonomik kriz üzerindeki olumsuz yansımaları beraberinde gündelik hayatın zorunlu değişimini getirmesiyle, insanlar kamu yönetiminden de farklı beklentiler içine girmiştir. Amerika'da başlayan ve sonrasında Avrupa ülkelerine yayılan George Floyd olayları, bu olayların altında yatan sosyo-ekonomik nedenler ise bu değişim istemini görünür kılmaktadır. Kanımca, bu sorunun çözümü kamu yönetiminde aranmalıdır. Uzun bir süredir felsefeden ayrılmış biçimde ilerleyen kamu yönetiminin felsefe ile tekrar birleşmesi ve kamu politikalarının bu minvalde şekillendirilmesi elzemdir. Teknolojinin sağladığı hareket kabiliyeti, şehirlerin hantal yapısının yıkılması için oldukça elverişlidir. Pandemi sürecinde zorunlu olarak geçilen uzaktan çalışma sistemi göstermiştir ki; kişiler fiziksel olarak bir arada olmasalar da sanal dünyada bir araya gelmeleri ve işleri uzaktan halledebilmeleri mümkündür. Dolayısıyla bu eski tip ofis yapılanmalarının gerekliliğini azaltan bir gelişmedir. Mekâna bağımlılığı azaltan bu gelişme, en azından birçok beyaz yaka işi için köyden kente göçün önüne geçilmesine olanak sağlayabilir olduğundan, bu alanın önünün açacak teknolojilere yatırım yapılması önemlidir. Türkiye özelinde ele alındığında, sermayenin bölgelere dağılması bu bölgelerin kalkınmasına ve gelişmesine yardımcı olacak ve metropollerin yükünü azaltacaktır. Şehirlerin aşırı nüfuslu yapılarının dağılmasının bireylerin psikolojik ve fiziksel sağlıkları üzerinde de olumlu etkileri olacaktır.

Kaynakça

- Ankara Sanayi Odası. (2020). Ekonomik İstikrar Kalkanı Paketi. Erişim Tarihi: Haziran 17, 2020 <https://www.aso.org.tr/ekonomik-istikrar-kalkani-paketi/>
- Bethune, Z. ve Korinek, A. (2020). COVID-19 infection externalities: Herd immunity versus containment strategies. National Bureau of Economic Research. Erişim Tarihi: Haziran 16, 2020.
- Thunström, L., Newbold, S., Finnoff, D., Ashworth, M., & Shogren, J. (2020). The Benefits and Costs of Using Social Distancing to Flatten the Curve for COVID-19. *Journal of Benefit-Cost Analysis*, 1-17.
- Zimmer, Benjamin (2007). Crisis = danger + opportunity: The plot thickens. *Language Log*. Erişim Tarihi: Haziran 16, 2020.

COVID-19 Küresel Salgını ve Yapay Zekâ Çalışmaları

İnci Sökmen Alaca

Doç. Dr., İstanbul Arel Üniversitesi,
İİBF, Uluslararası İlişkiler (İngilizce)
Bölümü.

2020 yılının ilk aylarında Çin'in Wuhan kentinden çıkan ve üst solunum yolu hastalıklarından, SARS virüsünün yeni bir versiyonu olan Covid – 19 salgını halen devam eden bulaşıcılık ve ölüm oranlarıyla, tüm dünya halklarını tehdit eden bir küresel sağlık tehdidir. Küresel niteliği, salgını "Pandemi" olarak sınıflandırmış, "hastalığın varlığını tanımlayamamanın getirdiği belirsizlik-bulaşıcılık- tedavide çözümsüzlük" gibi üç temel özellikle, dünyada çoğu hükümeti hazırlıksız yakalamıştır. Salgının ilk çıktığı ve hemen karantina uygulaması başlatan Çin hükümetinin pandemiyle mücadele tecrübeleri, Avrupa, Amerika, Rusya ve diğer bölgelerdeki ülkeler için bir yol gösterici olsa da halen hastalıkla yüzde yüz olumlu çözüm üreten tedavi yöntemi belirlenmemiştir. Dünyada birçok insanın cinsiyet, yaş, hastalık geçmişi gibi birçok faktörler nedeniyle virüs, her ülkede farklı bir kitleyi hedef alabilmektedir.

Pandemi süreciyle ortaya çıkan belirsizlik sadece sağlık alanında değil ulusal ve küresel ekonomiler, ekonomi ile bağlantılı işgücü piyasalarını, gıda yeterliliği sürecini, ülkelerin siyasal istikrarlarını belirsiz konuma getirmiştir. Haziran 2020 başında ABD'de 50 eyalette gerçekleşen siyahi ayaklanmaları, sadece polis şiddeti değil, artan işsizlikle de bağlantılı olarak ülke istikrarını tehdit eder hale gelmiştir. Küreselleşen ve karşılıklı bağımlılığın arttığı dünyamızda, ülke sınırları kapanınca her devlet, "kendi kendine yeterli" olmak zorunda kalmıştır. Sağlık çalışanlarına yönelik maske,

sağlık ekipmanı (solunum cihazı üniteleri), giyim teçhizatı, yoğun bakım sayıları gibi hayati temel unsurlarda yetersiz kalan ülkeler, kontrol altına alamadıkları salgında belli bir sayıda vatandaşını kaybetmişlerdir. Sürekli artan ölüm oranları bakımından haziran sonu itibarıyla sıralamada ilk on ülke, ABD, Brezilya, Rusya, Hindistan, İngiltere, İspanya, Peru, Şili, İtalya ve İran'dır.

Belirsizlik ortamında, geliştirilmeye devam eden yapay zekâ çalışmaları yeniden önem ka-

zanmıştır. Yeni teknolojilerde, teknolojinin çift yönlü etkisi dediğimiz sivil alanda kurtarıcı ve hayatı kolaylaştırıcı, askeri alanda silah haline dönüştürülerek yıkıcı olabilmesi, yapay zekâ içinde belirtilmiştir. İnsandan daha zeki makinelerin yaratılma süreci olarak tanımlanan, yapay zekâ çalışmaları Pandemi sürecinde sağlık alanında teşhis- tedavi; ekonomide endüstri 4,0 olarak robot teknolojisine dayalı üretim ile tedarik zinciri ve dijital para ile finans alanının yeniden dizaynı ve insan takip sistemleriyle devlet politikalarında ön plana çıkmıştır.

Sağlık alanında, yapay zekâ teknolojisine dayalı algoritma tabanlı yazılımlar, veriler girilmek suretiyle hız, doğruluk, net sonuç kapsamında çözümler sunması beklenmektedir. Tanı ve tedavi amaçlı alanda gelişen yapay zekâ uygulamaları, moleküler biyoloji, viroloji, genetik ve bilgisayar mühendisliği alanlarının ortak çalışmalarına dayanmıştır. Süper bilgisayarlar, yapay zekâ ve algoritma yazılımları dünya genelinde Pandemi sorununa çözüm üretmeye odaklanmışlardır. Öncelikle hastalığı tanımlama yani tehdidi belirleme amaçlı, virüsün genetik haritasının çıkarılması, diğer akciğer hastalıkları ile benzerlik ve farklılıklar, hastalığın vücutta yayılma ve organları etkilemesi, doğru teşhis kiti geliştirme önem kazanmıştır. Tehdidi oluşturan virüs tanımlandıktan ve zararları belirlendikten sonra onu yok edecek ya da etkisini ortadan kaldıracak tedavi aşamalarında ilaç ve önleyici aşı çalışmalarına başlanmıştır. Ancak yapay zekâ ve büyük veri bu süreçte istenilen düzeyde gerçekleşmemiştir. Ülkelerin verileri çoğunlukla değiştirmesi ya da gizlemesi, veri toplamada büyük bir sıkıntı yaratmıştır. Salgın sürecinin ne zaman biteceği belli olmadığı için, ulusal alanda mevcut hükümetlerin yetersiz ve başarısız algılanması, uluslararası alanda ise diğer devletlerin eylemlerine maruz kalabilme riskinin doğru veri toplanmasını engellediği varsayılmaktadır. BM ve Dünya Sağlık Örgütü, Covid-19'a karşı dünyadaki yapay zekâ uygulamalarını inceledikleri raporu, Mart ayında yayımladıklarında birkaç

ülkenin bu alanda etkin ama istenilen düzeyde olmadığını saptamışlardır. Kısa sürede gelişen Covid-19 Pandemi sürecinde, “neden yapay zekâ insanlığı kurtaramadı?” eleştirileri, bu teknolojinin, Pandemi örnek vakadaki performansı olarak alan çalışmalarına eklenmiştir.

Eleştirilere rağmen sağlık alanında yapay zekâ çalışmaları devam etmektedir. İlk olarak süper bilgisayarlar ve Covid 19 Pandemi çalışmalarında önleyici etken madde ve simülasyonları görmektediriz. Dünyada yüksek işlem hızına sahip süper bilgisayarlar, sırasıyla Japonya (Fugaku), ABD’de (Summit) ve diğeri de Çin’de (SunwayTaihulight) dir. Pandemi sürecinde ABD’de Enerji Bakanlığı Oak Ringe Ulusal laboratuvarında bulunan, saniyede 200 katrilyon işlem yapan IBM’e ait Summit, virüsü durdurabilecek 77 kimyasal madde tespit etmiştir. Şu an dünyada hız bakımından, saniyede 450 katrilyon işlem gücüne sahip, ilk sırada yer alan Japon (Fugaku) ise ofis alanlarında ve kalabalık trenlerde zerreciklerin nasıl yayıldığını anlamaya yönelik simülasyon üzerinde çalışmaktadır.

Hastalık tanısı koyma, akciğer röntgen verileri, ilaç üretimi, aşı çalışmaları, bağışıklık sistemini geliştirici vitamin ve etken madde üretimi yapay zekâ alanındaki çalışmalar da devam etmektedir. Yapay zekâ teknolojisine dayalı üç boyutlu (CT) akciğer görüntüleme ve teşhis, Çin’de uygulanmaya başlanmıştır. İlaç geliştirme konusunda, virüsün genetik haritası dünyada paylaşıldıktan sonra çalışmalar başlamıştır. Google’a ait çatı şirketi Alphabet’in yapay zekâ platformu DeepMind, bir protein modelleme sistemi (AlphaFold) geliştirerek, bu virüsle bağlantılı altı protein model şemasını ortaya koymuştur. Derin öğrenme yöntemiyle ortaya çıkarılan, aminoasit dizilimine dayanan protein yapısı, virüsün nasıl çalıştığının bilgisini verdiğinden ilaç geliştirmede önemlidir. Hindistan merkezli bir startup şirketi olan Saravathi, yapay zekâ ve ileri bilgisayar teknolojilerini kulla-

narak, Covid-19 virüsüne karşı etkili molekülleri bularak bir ilaç geliştirdiğini açıkladı. Türkiye'de ise hastalığın teşhisi konusunda yerli ve milli yapay zekâ modeli çalışmaları başlamış ve bazı hastanelerde uygulamaya geçmiştir. Samsun Üniversitesi Yazılım Mühendisliği bölümü yapay zekâ ve derin öğrenme tekniklerini kullanarak Covid-19 tanı sistemi ve İstanbul Kavacık Medistate Hastanesi yapay zekâ tabanlı bilgisayarlı kesityazar örnek verilebilir. Sağlık Bakanlığı bünyesinde Pandemi takip sistemi hayata geçirildi ve veriler güvence altına alındı. Teknoparklar içerisinde yapay zekâ tabanlı yenilikçi sağlık teknolojileri kapsamında, antiviral spreyleyler, bağışıklık sistemi geliştirici ürünler, otonom robotların geliştirilmesi, aşı çalışmaları ülkemizde devam etmektedir.

İnsan hayatının kurtarılmasında etkin olmasa da, insanın ekonomi ve hizmet alanlarında ikame edilmesinde ilk düşünülen robotlar ve yapay zekâ algoritmaları olmuştur. Yapay zekâ teknolojisiyle en çok ilişkilendirilen robotlar, Çin, Japonya gibi ülkelerde hastanelerde hastaya ilaç getirme, mekânı temizleme konularında görev aldılar. Sanayileşmenin dördüncü aşamasında, üretim ve tedarik zincirinde makine robotlara geçiş planlanmıştır. Covid-19 salgını bir hızlandırıcı olarak, dünyadaki işverenler için bu sistemin zorunlu olarak benimsenmesini ortaya çıkarmıştır. Kâğıt para ile temas edilerek salgının artma korkusu, yine önceden tasarlanmış dijital para uygulamasını dünya genelinde hayata geçirilme hazırlıklarını başlatmıştır. Dünya ekonomisinde yapısal dönüşümü hızlandırırken, işgücü piyasalarında derin bir krizi de beraberinde getirmektedir. Ancak salgının hız kesmeden devam ederken, insan nüfusunda azalmalarda, işsizlikle paralel devam etmektedir. Kitlesele yok oluş tam anlamıyla gerçekleşmese de birçok devlet yetişmiş insan gücü kapsamında ciddi kayıplar yaşamaktadır. Kayıp insan gücünü ikame edecek tek unsur geliştirilmiş yapay zekâ tabanlı, süper bilgisayarlar, ileri zekâ makine ve insan robotlarıdır.

Siyaset alanında Pandemi sürecinde yapay zekâ uygulamaları en çok, hükümetlerin halkların üzerinde denetim mekanizması kurmasıyla eleştirilmiştir. Özgürlüklerin askıya alındığı, insanların algoritma yazılımları ile takip edilmesi, otoriter hükümet uygulamalarının yaygınlık kazanmasını arttırmıştır. Çin için salgın, halkının üzerinde tam anlamıyla kontrol sağlanmasında büyük bir fayda sağlarken, ayrılıkçı eğilimlerin görüldüğü Hong Kong, Sincan Uygur Bölgesi, Tibet gibi bölgelerde devlet uygulamalarını sağlığı koruma nedeniyle meşrulaştırmıştır. Ayrılıkçı Kuzey İtalya bölgesinde salgın nedeniyle insan nüfusu sayıca azalırken, takip sistemi ile İtalyan hükümetinin bölgeden etkinliğini arttırmıştır. Yapay zekâ teknolojisinde ilerde küresel tek bir devlete dayalı dünya düzeninin ortaya çıkmasında en önemli teknoloji olduğu da ileri sürülmektedir. Wachowski kardeşlerin yönetmenliğini yaptığı Matrix(1999) filmindeki gibi insanların sanal bir dünyada yaşayacağı ve kontrolün ileri zekâ süper bir bilgisayarda olacağı ve onu da kontrol eden insan operatörü gibi bir düzen düşünülmektedir. Bu düzen içerisinde insanların kontrolünü vücutlarına yerleştirilen mikro çipler ve beyin ara yüz programları sağlayacaktır. ABD'de Bill Gates Vakfına ait ID 2020 Küresel Kimlik programı, Pandemi sürecinde insanları kontrol edebilmek için geliştirilmiştir. Virüsün sürekli mutasyona uğrayacağı düşünülerek, her yıl yenilenmesi gereken aşı yerine mikroçiple sağlık kontrolü alternatif olarak masada durmaktadır. Küresel halkların kimin tarafından ve nasıl kontrol edileceği, salgın önleme amaçlı beyin kontrolün hızlandırması ve insanların kolaylıkla beyinlerinin hacklenerek etkisiz hale getirilmesi böyle bir program sonucunda kolaylaşacaktır. Hangi ırk/din/etnik kökenin hayatta kalacağını belirleyecek olan bu programları yaratan teknoloji şirketi ve bağlı olduğu ülke olacaktır.

Görüldüğü üzere yapay zekâ teknolojinin çift yönü, hastalığın teşhis ve tedavisinde salyangoz hızı bir yol alırken, insansız bir dünyanın yeniden inşa edilmesinde daha hızlı olmaktadır. Geliştirilmekte olan algoritma yazılımları, derin öğrenme ve büyük veri çalışmaları “yapay zekâ ve insanlığın sonu” bağlantısını Pandemi sürecinde görmekteyiz. Küresel bir salgın insanların sayısını azaltsa da devlet fonksiyonları yapay zekâ aracılığı ile devam ettirebilir durumdadır. Düzen sağlayıcı polis robot, polis robot köpek ve ordu da robot askerler, insansız kara-deniz-hava silahları, yapay zekâ tabanlı uzay uydu sistemleri ve sınır kontrolleri savunmanın sürdürülebilirliğini sağlamaktadır. Ekonomide üretim ve finans, tarımın robotlaşmasıyla gıda teminin devamlılığı da mümkündür. Enerji kaynağı sorunu robotları 7/24 çalışmasını zorlarsa da topyekûn bir çöküşü tümüyle engellemektedir. Böylece yeni yapay zekâ tabanlı dijital devletin Pandemi süreciyle inşa edilmesi hızlanmıştır.

Yeni Normalin Esasları

Ali Bigin Varlık

Dr.Öğr. Üyesi, İstanbul Arel
Üniversitesi, İİBF, Uluslararası
İlişkiler (İngilizce) Bölümü.

COVID-19 Salgınında Genel Görünüm

Çin'in Wuhan kentinde Aralık 2019'da ortaya çıkan ve 20 Ocak 2020 tarihinden Washington'un Kuzeybatı vilayetinde görülmesiyle ilk kez dünya gündemine taşınan COVID-19 (SARS-CoV-2) virüsü insanlık tarihinin en önemli olayları arasında yerini aldı. 7 Temmuz 2020 itibariyle dünya genelinde 11.641.640 insan hastalığa yakalandı, bunlardan 538.539'ı yaşamını yitirdi.

Virüsün coğrafi yayılımı (Resim 1.) Kanada, Orta Asya Türk Cumhuriyetleri, Sibirya, Orta Afrika'nın Sahra-Altı bölgesi ve Avustralya'nın çölle kaplı kesimleri hariç salgının tam anlamıyla 'kürsüz fırtına' niteliğini ortaya koymaktadır.

Bu süreçte en fazla can kaybının yaşandığı ülkeler sırasıyla; ABD (130.312), Brezilya (65.487), İngiltere (44.312), İtalya (34.869), Meksika (31.119), Fransa (29.923), İspanya (28.388), Hindistan (20.159), İran (11.931), Peru (10.722) Rusya (10.478) olmuştur. Türkiye (5.341) ise 18'inci sırada yer almıştır.

Kazananlar ve Kaybedenler

Hastalığa yakalanma ve ölüm miktarı gibi sabit değişkenlerin ülkelerin nüfusu ve nüfus yoğunluğu, insan hareketliliği, sağlık sistemi ve kapasitesi vb. sürekli değişkenler ile birlikte incelendiğinde, sürecin seyri ve yeni normal hakkında aşağıdaki genel sonuçlara ulaşmak mümkündür.

Salgından en fazla;

- Yaşlılık, yapay beslenme, toplumsal hareketlilik oranları yüksek,
- Ekonomik, eğitim ve sağlık koşulları görece düşük toplumsal kesimler etkilenmiştir.

COVID-19 salgınının yarattığı krizinin yönetilmesi esnasında, doğanın koşullarına meydan okuyan ve liberal ekonomik sistemini toplum sağlığı altyapısı ile güçlendirmeyen yönetimler başarısız olmuştur.

Salgınla mücadelede;

- Sosyal devlet kapasitesi yüksek,
- Tespit-teşhis-tedavi-takip sistemleri, sağlık çalışanını mobilize etme oranı ve sayısı ile yoğun bakım yatak sayısı itibariyle sağlık sistemi düzgün çalışan,
- Krizin gelişimine uygun esneklikte tedbir geliştirebilen,
- Merkezi yönetim-yerel uygulama yapılanması uygun çalışan,
- Şeffaflık ve hesap verilebilirliği yüksek,
- Sağlık-ekonomik kayıp tercihini sağlıktan yana belirleyen ve
- Krizle mücadelede kararlı tutum sergileyen yönetimler başarılı olmuştur.

Yeni Normal

Salgınla mücadelede kazananlar ve kaybedenlerden çıkarılan sonuçlar yarının yeni normalinin çerçevesini çizebilecek veriler sunmaktadır. Yeni

Resim 1. Virüsün coğrafi yayılımı

Katnak: <https://coronavirus.jhu.edu/map.html>

normal, salgının seyrinin belirleyeceği yeni ortamın koşulları ile bu yeni şartları karşılayacak yeni yaşam biçiminin tasarlanmasını ifade etmektedir. Bu her iki durum için senaryo tabanlı ihtimalat planları geliştirilmesi toplumsal, ekonomik ve endüstriyel tasarımcıların önemli uğraşları arasında yerini almış olmalıdır. Burada yeni normale yönelik olarak geliştirilebilecek çok sayıda yöntemden sadece birine dair genel algoritmanın esasları sunulmuştur.

Muhtemel Senaryolar ve Stratejiler

Salgının seyrine dair en iyi senaryo, virüsün kısa süre içinde kendiliğinden etkinliğini kaybetmesidir. En kötü senaryo ise kitlesel olarak kullanılabilir aşı üretiminin bir yıldan daha uzun bir sürede gerçekleştirilebilmesi ve virüsün aynı etkiyi muhafaza ederek dönüşüme uğramasıdır. Bu her iki senaryo arasında gerçekleşebilecek farklı senaryolar üretmek mümkünse de mutlak surette her birinin toplumsal ve ekonomik bedelleri olacaktır. Geleceğin şekillenme biçimini en doğru biçimde öngörebilen düzenlemeler, düşük maliyetler ile sorunları aşabilme ve krizin yarattığı

fırsatlardan yararlanabilme imkânlarını bahşedecektir.

Yeni normalin tasarlanmasına yönelik temel stratejileri evrimleşme, reform ve devrim olmak üzere üç farklı ekseninde değerlendirmek mümkündür. Evrimleşme salgının yarattığı koşullara reaktif dönüşümlerle uyum sağlamayı, reform düzeltici tedbirler geliştirmeyi, devrim ise radikal ve ön alıcı değişimlerle farklı tasarımların geliştirilmesini öngörür. Sadece tek bir stratejinin yaşamın her alanının ihtiyaçlarını karşılayacağı beklenmemelidir. Bu stratejilerden hangisinin nasıl bir formasyonla hangi alanlara uygulanacağına dair geliştirilecek hareket tarzları fayda-maliyet analizleri çerçevesinde tercih edilecektir. Ancak genel olarak en iyi senaryodan en kötü senaryoya doğru yapılan öngörülerin, dönüşümden devrime doğru tasarımları benimseme ihtimalini artırdığı görülmektedir (Şekil 2.)

Durumun saptanmasından mevcut ve öngörülebilir ihtiyaçların belirlenmesine, muhtemel hareket tarzlarından kararlarına alınmasına, planlamadan programlamaya, uygulamadan takip,

kontrol ve geri bildirimlerin alınmasına kadar çeşitli faaliyetlerin çok disiplinli, disiplinler arası, eşgüdümlü, bütünleşik ve karşılıklı etkileşimli yöntemlerle gerçekleştirilmesi ihtiyacı meselenin sürekli bir kriz yönetimi anlayışı ile ele alınması zorunluluğunu ortaya koymaktadır. Yaşamın son derece iç içe geçmiş karmaşık doğasında tahayyüllerin uygulamaya dönüştürülmesine yönelik esasları belirleyen uzun bir ilkeler listesi ortaya çıkacaktır. Değişim vizyonunun ölçütleri olan bu ilkeler manzumesi karar noktalarında yol gösterici olacaktır. Bu kapsamda bir fikir vermesi bakımından oluşturulan liste asgari şu hususları kapsamalıdır:

- 1) Maiyet-etkinlik
- 2) Uygulanabilirlik
- 3) Beklenen faydayı karşılama
- 4) Sadelik
- 5) Paydaş katılımı
- 6) Merkezi planlama ademi merkezi uygulamaya yatkınlık
- 7) Esneklik
- 8) Mevcut kapasiteden faydalanma ve geliştirebilme imkanı
- 9) Sürdürülebilirlik
- 10) Sürat (Hayata geçirilebilme süresi)
- 11) İlave koordinasyon ihtiyacını indirgeyebilme imkanı
- 12) Emniyet ve güvenlik
- 13) Güvenilirlik ve istikrar
- 14) Halkın desteği ve katılımı
- 15) Demokratiklik
- 16) Şeffaflık, hesap sorulabilirlik ve hesap verilebilirlik.
- 17) İkincil kazanımlar
- 18) İstenmeyen yan etkileri gözetme imkanı

Bu ilkelerin bir kısmının seçilen hareket tarzlarına bağlı olarak birbirleri ile çatışacağı açıktır. Ayrıca her bir hareket tarzına sari olarak ilkelere atfedilen önem derecesinde de farklılıklar olacaktır. Bu nedenlerden ötürü değişim için belirlenen ilkeler sadece yol gösterici olmanın ötesinde belirleyici nitelikte olamayacaktır. Örneğin bir alana yönelik hareket tarzının saptanmasında halkın

katılımı nazım faktör iken diğer bir hareket tarzında ikincil sırada değer bulabilecektir.

Yeni Normal İle İlgili Örnek Durum Çalışması Özeti

Buraya kadar olan bölümde sunulan teorik çerçeveyi İstanbul'daki nüfus yoğunluğunun yarattığı sakıncaları karşılamaya yönelik mevcut ve muh

temel önlem ve düzenlemeler üzerinden örnekleyen çalışmanın özeti bir fikir vermek maksadıyla aşağıda sunulmuştur.

Evrimsel Kapsamındaki Düzenlemelere Örnekler

COVID-19 salgının başlangıcından itibaren alınan; sokağa çıkma kısıtlamaları, toplu taşıma araçlarındaki düzenlemeler, iş yerleri ve alışveriş merkezlerinin çalışmalarına getirilen kısıtlar, esnek çalışma saati uygulaması, uzaktan eğitim uygulamaları vb. tedbirler bu kapsamdadır.

Reform Kapsamındaki Düzenlemelere Örnek

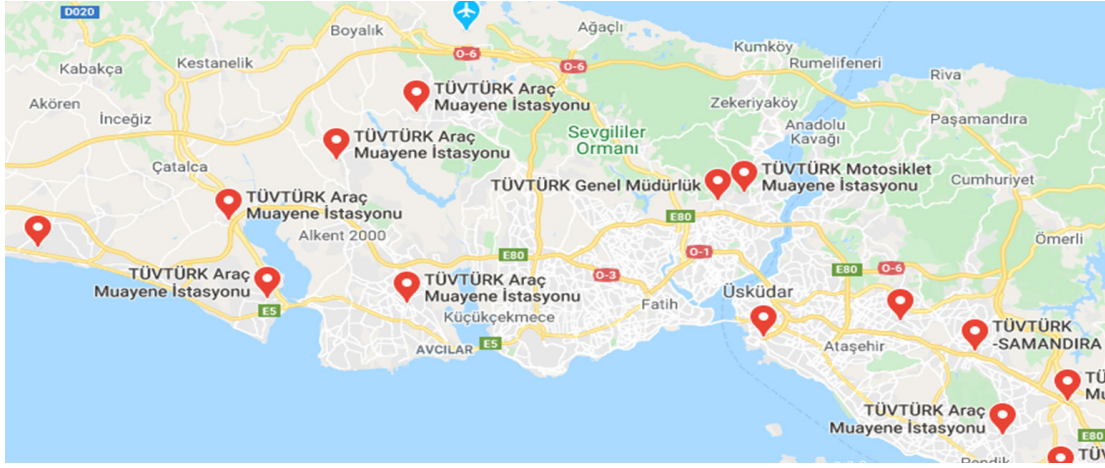
Şehrin insan hareketliliğinin büyük kitlesini oluşturan nedenlerin yapısal düzenlemelerle belirli seviyelere indirgenmesini sağlayacak önlemler bu kapsamdadır.

Bu kapsamda yapılacak düzenlemeler aşağıdaki planlama ve programlama sürecini takip edebilir:

- Öncelikle, insan hareketliliğinin nedenlerine bağlı olarak; zaman, süre, yoğunluk, mesafe vb. ölçütlerin neye karşılık geldiğini ortaya koyan ayrıntılı bir alan araştırmasının ve istatistikî çalışmanın yapılması gerekmektedir.

- İkinci aşamada, hangi saiklerin, hangi zamanlarda, ne kadar süreyle, ne kadar insanı, hangi mesafelerde hareket etmeye yönelttiğini ortaya koyan bilgisayar modellemesinin geliştirilmesi gerekmektedir.

- Bu veri tabanından hareketle üçüncü aşamada, insan hareketliliğini zaman, mesafe, yoğunluk ve süre itibarıyla azaltmaya yönelik ne gibi değişikliklerin yapılabileceğine yönelik seçenekler geliştirilir.

Resim 2. İstanbul'daki Araç Muayene (TÜVTÜRK) İstasyonları

1) Çatalca	2) Dudullu	3) Esenyurt	4) Haraççı	5) Haraççı2
6) Kurtköy	7) Mimarsinan	8) Onuncu Yıl	9) Pendik	10) Samandıra
11) Şile	12) Tuzla	13) Silivri-Kavaklı	14) Silivri-Sinekli	

Örnek: Araç muayene hizmeti

Örneğin sadece kentteki araç muayene faaliyetleri bakımından manzara kabaca şöyledir. TÜİK'in 2019 verilerine göre İstanbul'da 4 milyon 190 bini aşkın araç mevcuttur. Bunların ortalama iki yılda bir muayeneye tabi tutulması gerekmektedir. Her muayene öncesi sürücülerin önemli bir kısmının araçlarının bakımlarını yaptırarak kabul edildiğinde ortaya önemli bir araç yoğunluğu çıkmaktadır. Kentte mevcut 14 araç muayene istasyonunun coğrafi dağılımı aşağıda sunulmuştur (Resim 2.)

Yukarıda genel hatlarıyla ortaya konan durum, ilk anda akla gelen şu soruların cevaplandırılması ihtiyacını ortaya koymaktadır:

- 1) Fabrika çıkışlı araçların muayeneden muaf olma süresi olan üç yıl dörde çıkartılabilir mi?
- 2) İstasyonların coğrafi dağılımı araç hareketliliğini ne ölçüde artırmaktadır?
- 3) Optimum bir coğrafi dağılım mevcut mudur?
- 4) Halen 74 ilde hizmet veren gezici muayene istasyon hizmeti İstanbul'da da uygulanabilir mi?
- 5) Halen araç muayene hizmeti veren TÜVTÜRK, çoğu şehir içinde kalmış olan organize sanayi bölgelerinde küçük ve orta ölçekli istasyonlar açabilir mi?
- 6) Yetkilendirilen araç bakım şirketleri araç muayene hizmeti verebilir mi?

Yukarıda sunulan örneğin benzerlerini diğer hizmet ve faaliyetler için de geliştirmek mümkündür.

Devrimsel Düzenlemelere Örnek

Kentin ekonomik cazibesinin şehir planlaması ilkelerine ve çevre, sağlık, kültür vb. konulardaki sağduyulu öngörülere uzunca bir süredir üstün gelmiş olması, İstanbul'u rantın dışında hiçbir şeyin yönetilemediği bir konuma sürüklemiştir. Bu durum, çarpık kentleşmenin yanında, güvenlik zafiyeti, stratejik değerlerin bir bölgede yoğunlaşması gibi artık ülke ölçeğinde risk teşkil eden sakıncaları meydana çıkarmıştır.

Örneğin, bankacılık sektörünün Ankara'dan İstanbul'a taşınmasının kendi içinde bir rasyonelitesinden söz etmek mümkünse de bunun sağladığı kazanımların neden olduğu maliyetler göz ardı edilemez seviyededir. Bu konuda bir diğer örneği ise üniversiteler üzerinden vermek mümkündür. Kent içinde kampüsleşemeyen üniversiteler, yurt sorunları ile birlikte, Anadolu'dan öğrenci ve akademisyen hareketliliğini İstanbul'a taşımıştır.

Devrimsel düzenlemeler kapsamında İstanbul'da konuşlu bazı sektörlerin başka şehirlere taşınması düşünülebilir. Kentte yeni üniversite açılmaması, mevcut üniversitelerin diğer şehirlerde yerleşke açması ve eğitim vermesine imkan sağlayan düzenlemeler bu kapsamda değerlendirilebilir.

